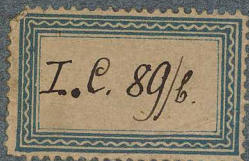

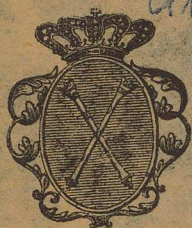
289

Des. Erasmi Roterodami,
De civilitate morum puerilium
libellus. . .

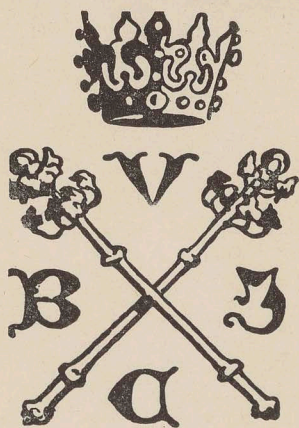
Crac., Math. Scharfent., 1540.

Biblioteka Jagiellońska.

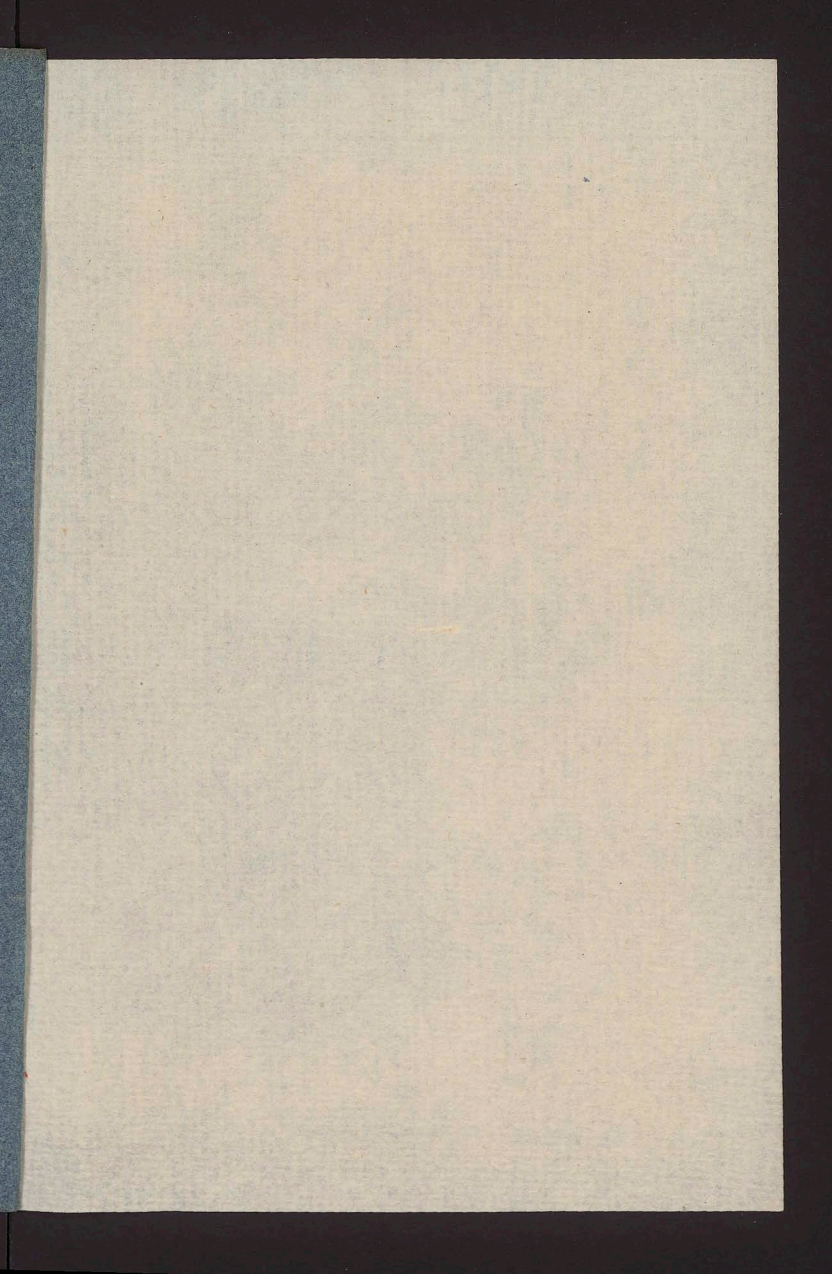

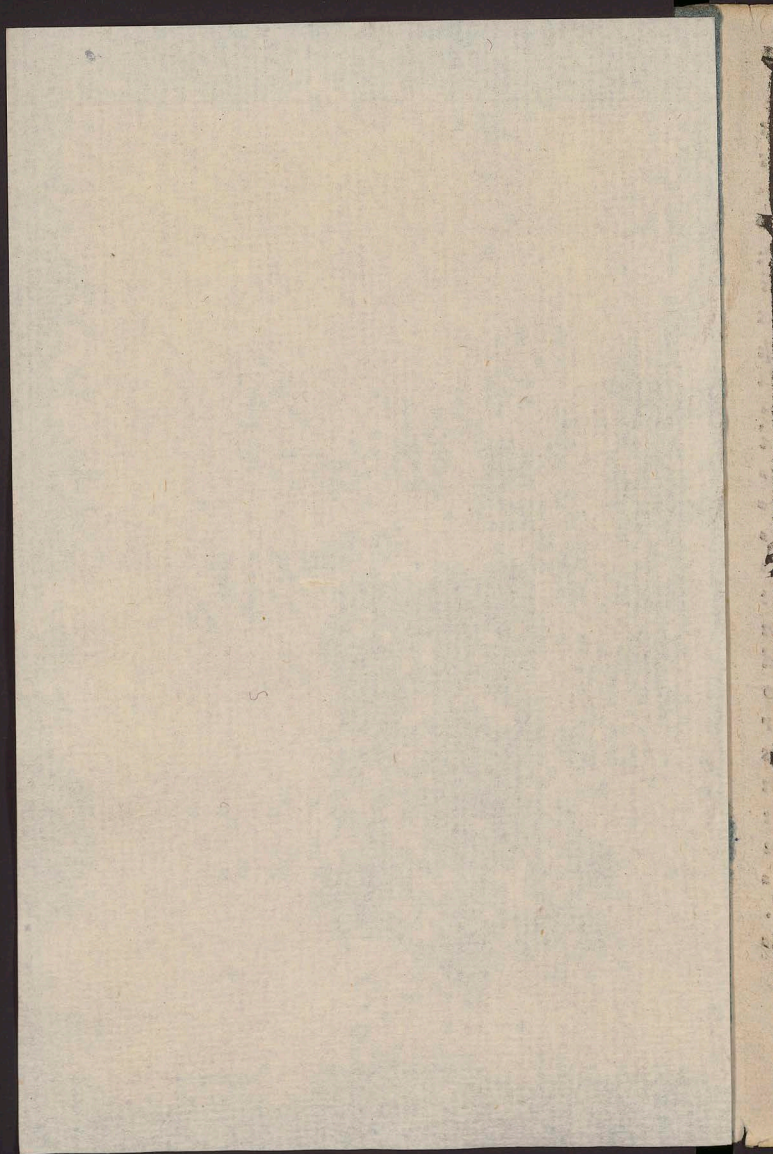
I.C. 89 1/2

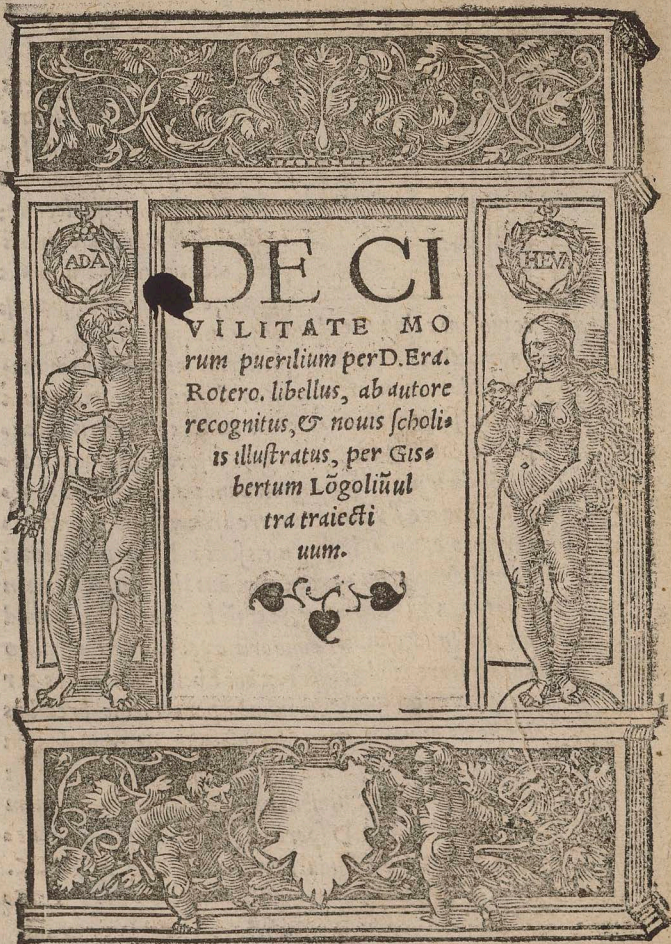

186

CIMELIA

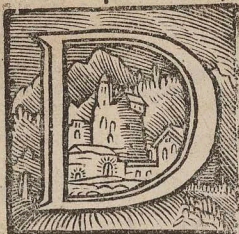

GISEBERTVS LONGOLIVS

Iusto & Christo phoro fraterculus. S.

V M ego uobis morem gerens fratres suauissimi, & uestris precibus (quæ plurimum sane apud me possunt) plus æquè indulgēs, ὅλιον qualecunq; in libellū de Ciuitate moris paro, uidetis quantū nominis mei periculum faciam, quamq; copiosam calumniandi plerisq; materiā obijciā. Quid enim dicturi sunt, ubi cognouerint intempestiuam meam audaciam, in arenam istam descendisse, quæ nisi a uersatissimis in omni autorum genere magistris occurrere par soleat, Quam putatis naso suspendent, quum adoleseētulum me nondū uiginti annos natum in hoc scribendi genere styllum exercere ausum fuisse, quod maturissime ætatis iudicijsq; uiris solū relinquitur, uiderint. Non dubium quin mox ex omnibus theatris, consentientibus manibus explodari, Stat tū hæcenus firme apud me sententia, omnium æmuloꝝ οὐσί γυαττα infracto animo ferre modo aliquis ex hoc libello usus ad uos perueniat. Vos itaq; lubenti animo operam hanc breuibus his horis et uobis impensam suscipite. Et omnibus in hoc libello præscriptis animū formantes, ciuilem cum cuiusuis ordinis hominibus conuersandi consuetudinem à teneris imbibite, Dispeream si quid unquam honestius, aut ambilius studueritis. Valete Colo. A. XXX.

DES

DES. ERAS

MVS ROTERODAMVS GENERO
so cū primis & optimæ spei puero HEN
rico a Burgundia ADOLPHI pri
cipis Veriani filio

S.

I TER Maximū
illum Paulum non pi
guit omnia fieri omni
bus, quo pdesse posset
omnibus, quāto minus
ego grauari debeo iu
uandæ iuuentutis amo

re subinde repuerascere, Itaq; quemadmo
dum pridem A D MAXIMILIA
N I a Burgundia fratris tui primam ado
lescentiam memet accomodaui, cum ado
lescentulorū formo linguā, ita nūc HEN
RICE suauissime me ad tuam attempe
ro pueritiam de puerorum moribus prece
pturus: non quod tu hisce pscriptis magno
pere egeas, primū ab incunabulis inter au
licos educatus, mox nactus Ioannem
Cruciū tam insignem formandæ rudis æ
tatis artificē: aut quod omnia quæ præscri

A ij

bemus

DE CIVILITATE

bemus ad te pertineant & e principibus et principatui natum: sed ut libentius hæc ediscant omnes pueri, quod amplissime fortunæ summæq; spei puero dicata sint, Nec enim mediocre calcar addet uniuersæ publi si conspexerint hæroum liberos a primis statim annis dicari studijs, & in eodem cum ipsis stadio curare,

SCHOLIA.

Ethnicus est totus libellus de puerorū ingeniorum moribus, uirtutis incunabula, atq; rudimenta docens, τὸ ἠθικόν, quod ab honesto (Cicerone teste) non separatur, in omnibus actionibus seruandum præcipit. Est autem uel prima uirtutis & honestatis pars, tenere præcepta de moribus. Porro cum et rustici & infœliciter educati, suos habeant mores, ciuilis uitæ consuetudo hic discenda proponitur, morumq; ciuilitas uocari potest, que sic appellata est, quia ciues, hoc est qui ciuitates habitant, ad humanitatem plerumq; & cōmunē uiuendi cum honestate rationem rusticis exercitatiores sunt, Vnde tam apud Græcos quam Latinos ἀπὸ τοῦ ἄστυ καὶ πόλις, id est, ab urbs & ciuitas, ἀστυκὲς καὶ πολιτικὲς, hoc est urbanus & ciuilis dicta sunt, Extant passim exēpla apud authores. quibus urbanorum ingenia nobis patefiunt, Eupolis uirum polipum, hoc est, ad omnem uitæ rationem accommodatum, πολίτην ὠocat

Ciuilitas
morum.

Anir

MORVM PVERILIVM.

Ανὴρ πολίτης πολὺ πους ἐς τὸν τρόπον.
Id est, uir ciuilis q moribus est polypus, Et quia astu-
tiores sunt propter uaria hominum, quibus cum con-
uersantur ingenia, & negotiorum contagia, iactatur
ille senarius apud Suidam.

Οὐδ' ἐν φρονεῖ δ' ἰκαίον ἄσυχός ἀνὴρ

Id est, nil cogitat æqui urbanus uir. Rursus q in agris
degunt ob ruditatem male audiūt. Vnde illud uulgare
nec multi a prouerbio dissidens, οὐδ' ἐν θ' ἄσυχον λέ-
γεις, id est, nihil ex agro loqueris. hoc est, sordidū aut
uulgare, Ergo ciuilitas morū a ciuibus dicta est, Si ter
maximū. (Huius numeri adiectione, & Græci & La-
tini uehementer significationē dictionis. augment, τρις Ter maxi-
μέγιστος, Id est, ter maximus, uide prouer. Chiliad. mus.
Ter. Omnia fieri omnibus,) Argumentū est a maiori.
Atq; hic locus omnibus indoctorū æmulorū calumniis
(de quibus paulo post plura dicemus) iter præcludit.
Subinde repuerascere.) Repuerascunt senes, quū tur Repueras-
piter atq; indecore ad puerilia studia se deiiciunt. atq; scere.
in his immodice occupantur, ueluti si philosophus dis-
putet, cur A. primū locum in ordine literarū habeat.
Theologus ex numero epistolarum diui Pauli mysteri-
um aliquod uenetur, sicq; in alijs, Sed senes qui Βουλήν
καὶ μύθοισιν τό γὰρ γέγρας ὅτι γρόντον. ut apud
Homerum Nestor, iuuentuti consulere student, nobis
repuerascere uidebuntur: nullus opinor tam frigidū ce-
rebris erit, nisi plane σκαῖότ' ὅτ' μονὰ χ' fit, qui

DE CIVILITATE

id confiteri ausit. Fuere tamē quorū ineptā & loquacē
temeritatē hic praterire non possum, quibus incompa-
rabilis hic puerorum thesaurus quum primū editus es-
set, ansam calumniandi autorem dedit. Deum immorta-
lem quo supercilio Erasmus grammaticum (nā Eraso-
mum Theologū dicere, apud eos, uerecundum est, &
capitulari censura dignum (pro consuetudine sua dam-
narunt, iam apud omnes, inquit, euulgatum est, quod
hactenus in homine latuit, o intempestiuam stulticiam,
iam senex se ad pueros erudiendos demisit, nunc quasi
Dionysius alter Corinthi omnibus illudendū se propos-
uit. Hæc atq; alia ὁ μ. φακότορα crepitabant uentres
isti, Liberet autem si liceret ē sophistis querere, quod nā
esset senū offitium putent, an potare in multam nos-
ctem, amicam emere, κυβεύειν πολύ, an iuuentutem
formare, amicos et rem publicam consilio prudentiaq;
iuuare? Crassi mediusfidius iudices, ut ab omnibus bo-
nis artibus, ita ab humanitate & cōmuni uita alienissi,
quos utinā senes repuerascere et pueros resenscere uide-
rem. Sed bonos istos patres scaphariū supplicio ter die
gnos Atq; cōmēdem, ne qspiā eos delirio detētos putet.
Adolescentulorū formo linguā.) Factum hoc in dialogo
longe eruditissimo, de recta Latini Græcāq; sermonis
pronuntiatione, Est autem elegantis usus in hoc sensu
formare, proinstruere, Græcāq; imitatio, Δίον κατα-
ρχηματίαςας τῷ παιδίῳ γλῶσσαν πῶλλοίς
καὶ ἄγαθοῖς παύσειμας ἔθαινε. Id est, Dion fore-

Form. 4re

mans puea

MORVM PVERILIVM.

mans puerorū linguam multis & bonis artibus obijt.
 Quintilianus. ab illis quoq; iam formandā quam opti-
 mis institutis mente infantium indicat. Virgilius quoq;
 de bobus.

Tu quos ad studium atq; usum formabis agrestē
 iam vitulos hortare.

Primum inter aulicos educatus.) Duo precipua quæ ad
 felicitatem eruditionis & probitatis momentū maxi-
 mum sunt enumerat, primū educationis curam, quæ in
 nobilibus & ditioribus diligentissima esse solet, deinde
 doctum nancisci pedagogū. His enim duobus contem-
 ptis quis ignorat omnes artes superioribus seculis de-
 sciuisse à uetere gloria, non inopia hominū, sed desidia
 iuuentutis & negligentia parentū, adde his inscitiam
 precipientū & obliuionē moris antiqui. Quæ mala
 iam multos annos orbem nostrum occupauere, emendā-
 tur tamē nūc paulatim, rediturāq; breui speramus ma-
 iorum cura educandos formandosq; liberos seueritate
 atq; disciplinā. Docte sane Plutarchus ὁ δὲ πρὶν τοῦ
 δῶν ἀγογῆς hac de re differit, ut apud Tacitū messa-
 la, cuius quedam huc transcribere non inutile lectori
 bus fore duxi, non quod hic omnia infarcire uelim, sed
 quod omnibus notissima, quæ de ueterum disciplina et
 educatione dicuntur esse cūpiam. Est autem locus è di-
 alogo de oratore: tampridē suus cuiq; filius est casta pa-
 rente natus non in cella empte nutricis, sed gremio ac
 sinu matris educabatur, cuius precipua laus erat tueri

Veterum
 circa educa-
 tionem
 cura.

D E C I V I L I T A T E

domum & inseruire liberis, Eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probitatis spectatisq; moribus omnis cuiusdā familiae soboles cōmitteretur, corā qua neq; dicere fas erat quod turpe dictu, neq; facere quod inhonestū factu uideretur. Ac nō studia moresq;, sed remissiones etiam, lususq; puerorum sanctitate quadam ac uerecundia temperabat. Sic Cornelian. Gracchorū, sic Aureliam cesaris, sic Actiā Augusti matrē prefuisse educationibus, ac produxisse principes liberos accepimus. Quæ disciplina ac seueritas eo pertinebat, ut sincera & integra & in nullis prauitatibus detorta uniuscuiusq; natura toto statim pectore arriperet artes honestas, & siue ad rem militārē, siue ad iuris scientiā, siue ad eloquentiæ studiū inclinasset, id solū ageret, id uniuersā hauriret. Et paulo post: Ergo apud maiores nostros iuuenis ille, qui foro & eloquentiæ parabatur, imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studijs deducebatur a patre, uel a propinquis ad eū oratorē, qui principē locū in ciuitate tenebat, hūc sectari hūc proseq, huius omnib⁹ dictionib⁹ interesse, utq; sic dixerī pugnare in prelio disceret, magnos ex hoc usus, multū constantiæ, plurimū iudiciij iuuenibus statim contingebat, in media luce studentibus, atq; inter ipsa discrimina, ubi nemo impune stulte aliquid aut contrarie dicit, quod & iudex respuat, & aduersarius exprobet, ip si deniq; aduocati aspirentur: Hactenus Tacitus. Ab incunabulis.) Adagiū est, explicatur in

Chiliadis

MORVM PVERILIVM.

(Chiliadibus. Calcar addet.) Translatio est ab æquo calcaribus instigato. Nec enim mediocre.) hoc est, alterū illud contentionis genus quod tantopere commendatur ab Hesiodo uate.

Εἰς ἑτόρῳ γὰρ τίς τειδῶν ἔργοιο χατίζον
 πλούσιον ὅς πευδῆ μὲν ἄρομζναι ἥδ' ἐφυτεύει
 οἶκον τ' ἐὺ θίδοι ξηλοὶ δέ τε γείτονα γείτορ
 εἰς ἄφρονι πευδόντ' ἀγαθὴ δ' ἔρις ἐδ' ἑρότοισι

Quæ sic possunt ad uerbum reddi.

*Si quis egens operis ditem sudore madentem
 Vicinū aspiciens, & arantem, aruumq; serentem,
 Quiq; domū instauret, sequitur foelicia facta
 Vicini uicinus & hæc contentio frugi est.*

Munus autem formandi pueritiā multis constat partibus, quarum sicuti prima, ita precipua est, ut tenellus animus imbibat pietatis seminaria: proxima ut liberales disciplinas & amet & perdiscat: tertia est, ut ad uitæ officia instruatur: quarta est, ut a primis statim æui rudimentis ciuilitati morū assuescat. Hanc postremam nunc mihi propriæ sumpsi. Nam de superioribus quum aliq complures, tū nos quoq; permulta cōscripsimus. Quauquam autem extremum illud corporis decorum ab animo bene cōposito proficiscitur, tamē in curia præcepto

A v rum

DE CIVILITATE

rum nonnunquam fieri uidemus, ut hanc interim gratiam in probis & eruditis hominibus desideremus. Nec infitior hanc esse crassissimam philosophiæ partem, sed ea, ut sūt hodie mortaliū iuditiā, plurimū cōducit & ad conciliandam beneuolentiā & preclaras illas animi dotes oculis hominum commendandas. Decet autem ut homo totus sit compositus animo, corpore, gestibus, ac uestitus: sed imprimis pueros decet omnis modestia: & in his præcipue nobiles, Pro nobilibus autem habendi sūt omnes, qui studiis liberalibus excolunt animum. Pingant aliq̃ in clipeis suis leones, aquilas, tauros, & leopardos, plus habent uere nobilitatis, qui p̃ insignibus suis tot possunt imagines depingere, quot perdidicerunt artes liberales.

SCHOLIA.

Munus autem.) Haftenus proemium, nunc ipsam rem aggreditur. Imbibat pietatis seminaria.) Hic instituendi mos qui religionem spectat uetustissimus. Monuit hoc quisquis autor est gnomici illius carminis, q̃ Pytagore nomine circumfertur. Et Empedocles cum autoribus physicen traderet, deorum religionē primū commendatā esse uoluit, autore Plutarcho, sic enim incipit carmen: πρῶτον θιγαμαδών. Quanquam autem externam.) Videas quosdam optimæ indolis & sic satis bonis artibus

MORVM PVERILIVM.

bonis artibus instructos adolescentes, quorū si mores ea
suauem illam cum hominibus conuersandi rationem ea
xanimes in medijs agris enutritos iurabis, uel quod pre
ceptoribus hæc disciplina morum contemnatur, uel
quia ipsi (quales non paucos nouimus) immodestissimi
ἄρρογκότατοι sunt, Notam est Leonide Alexan
dri præceptoris ex Quintiliano uicium. Recte ergo
Graeci præceperunt in sententijs.

Γράμματα μάθω δ' ἢ μάθοντα ὄψ' ἔχ' id
est, Oportet adsint literæ & prudentia. Ex

ἄσ' οὐδ' ἔρ' μάθοις ἂν μὴ νοῦς πάσῃ.

Vt nil scientia est prudentia sine.

Extat inter epistolas Budei una, ad Draconem filium,
quæ docet, quam utilis sit morum literarumq; coniunctio
Pro nobilibus autem habendi.) Cæco uulgi iudicio om
nis diues nobilis est, hæc; una ratione censetur nobilis *Quæ uera*
tas, si uideant Thrasonem chlamidem militarem, frequē *nobilitas.*
tem adulatorum & canum turbam, atq; id genus ali
a, quæ in Nigrino, generoso illi ex sacculo obijcit Luci
anus. Melius Homerus, qui in animo nobilitatem esse
docuit. Non enim (ut Plutarchus ait ea quæ ad corpus
& fortunā referuntur, admodum magno studio digna
estimari iudicauit. Siquidem cum magnates mutuo se
salutantes & appellantes introducit, non diuites, non
pulchros, non splendide uestitos, non aurea tor que spe
ctabiles se cōpellare facit, sed hæc egregia appellatione
utuntur.

Diogenes

DE CIVILITATE

Διοῦργος Λαερτιάδῃ πολυμήχανῳ ὁδῷ υἱοῦ, ἰ.

Nate Iouis Laertiade multiscie Vlysses. Et

Ἐκτωρ ἦ ἐπὶ τριάμοιο δ' ἡμίτιν ἀτλαντε.

Heus Hector Priami par consilium dare diuis.

Optime sensit Menander, qui nobilitatem cum prudētia coniunctam foelicissimam iudicauit: citatur eius senarius a Plutarcho de auditione poetica.

Μακάριος ὅστις οὐσίαν καὶ νῦν ἔχει

Foelix abundans æris & prudentiæ.

Cuperem itaq; omnes illos qui nobilitate & diuicijs (his nanq; ut basi nititur nobilitas (se ubiq; iactant, uirtutis autem ofores maximi sunt, illud Calimachi continenter in memoria habere.

Οὐκ ἀρετῇ ἀτὰρ ὅλβος ὡνισατο ἀνδρας ἀέξερι.

Haud claros facient homines uirtutibus absq;

Diuicie.

**Nobilium
insignia.**

Pingant alij in clipeis. (Vetustissimū hoc nobilitatis inditum est, ut passim uidere licet apud poetas, atq; a dijs ipsis profectum. Pallas quo in bello formidabilior esset Gorgonis serpentigerum caput pro scuto circumferebat Bachi Galca bouum cornibus insignita erat.

Mars & Hercules leonis exuias induebant, Iouem cigni caput cū bello ornabat, que successoribus per manus tradita, nobilitatis, & quod ab heroibus nati esset specimen dabant.

Vt ergo bene compositus pueri animus undiq; reluceat, relucet autem potissimum in vultu

MORVM PVERILIVM.

in vultu, sint oculi placidi, uerecundi, com-
positi, non torui, quod est truculentiae, non
improbi, quod est impudentiae, non uagi
ac volubiles, quod est insaniae, non limi, quod
est suspiciosorum & insidias molientium: nec
immodice diducti, quod est stolidorum, nec
subinde coniuuentibus genis ac palpebris
quod est inconstantium, nec stupentes, quod
est attonitorum, id quod est in Socrate no-
tatum, nec nimium acres, quod est iracun-
diae signum, non innuentes ac loquaces, q̃
est impudicitiae signum, sed animum sedat-
um ac reuerenter amicum praeseferentes
Nec enim temere dictum est a prae-
sulis, animi sedem esse in oculis, Picturae
quidem veteres nobis loquuntur, olim sin-
gularis cuiusdam modestiae fuisse, semiclus-
sis oculis obtueri, quemadmodum apud His-
panos quosdam, semipetus intueri blandum
haberi uidetur & amicum. Iridem ex pictu-
ris discimus, olim contractis strictisque labiis
esse, probitatis fuisse argumentum. Sed quod
suapte natura decorum est, apud omnes de-
corum habebitur, Quanquam in his quoque
debet interdum nos esse polypos, & ad regio-
nis morem nosmet attemperare, Iam sunt
quidam

DE CIVILITATE

quidam oculorum habitus, quos alijs alios addit natura, qui non cadunt sub nostras præceptiones, nisi quod incompofiti gestus nō raro viciant, non solum oculorum, uerū etiam totius corporis habitum ac formam. Contra compofiti, quod natura decorum ē reddunt decentius: quod uitiosum est, si nō tollunt, certe tegunt, minuuntq; Indecorum est clauso oculorum altero quenquam obtueri, Quid enim hoc aliud est, quam se ipsum eluscare? Eum gestum thynnīs ac fabris relinquamus.

SCHOLIA,

*Vultus ani
mi index.*

Relucet autem potissimum) Tameſi M. Tullius. uultum sepe fallere, & Satyrographus fronti non esse fidendum. Martialis quoq; Nolite fronti credere, quia eam nemo non fingere potest, scripserint, optimum tamen & uerissimum animi testem & iudicium esse, Beatis hoc monere poterat, qui semper uultum hominis inspicendū præcipit. Nec aliunde etiam Pythagoras ingenium auditorum explorare consueuit, ut autor est Gellius libro primo capite nono, sic enim ait, iam a principio adolescentes, qui se ad discendum obtulerant, ἐπεὶ οἱ οὐκ ἔμελλεν. Id uerbum significat mores naturasq; hominū coniectatione quadam, de oris uultusq; ingenio, deq; totius corporis filo, atq; habitu sciscitari, ipse es

tiam

MORVM PVERILIVM.

tiam Cicero in oratione contra Pisonem: Oculi, inquit,
 supercilia, frons, uultus deniq; totus, qui sermo quidam
 tacitus mentis est. hic in fraudem homines impulit. Et
 Fabius sic de uultu sentit. Dominatur autem maxime
 uultus hoc pendent homines, hunc intuentur, hunc
 spectant etiam antequam dicamus, Hic est sepe pro
 omnibus uerbis. Adde quod comicus uultu hominis sine
 gere scelus dicit. Non limis.) Sic cherea Terentianus uir-
 gini inferens: Interea somnus uirginem opprimit, **Limi oculi**
 ego limis aspecto, Satin explorata sint, uideo esse, pes-
 sulum ostio obdo, & cetera. Quo loco Donatus docet,
 limis tueri esse dissimulantium se uidere quod uident.
 Et pastor apud uirgilium, dum insidias timet, transuersa
 tuetur hircus. Gestus is etiam amantium est apud The-
 ocritum, ὄμμασι λοξὰ βλέποισα, de meretricula.
 Nec conniuentibus genis) Aristoteles libro de animalis **Connientes**
 bus autor est, homines qui conniuent properantius, ple-
 rimq; inconstantiores esse, rursus qui rigidius, impude-
 tiores. Nec stupentes. (Grece conniuere σκαθαμν **Stupentes**
 πτῆρ & σκαθαμν-τῆρ dicunt, & ἀσκαθαμν-
 πτους qui nihil conniuent) (Gelius inconniuentes trans-
 tulit) sed quasi affixis in rem q̄ aspiciunt oculis stupidi p-
 sistunt. Id in Socrate notat) Autor est Gelius libro sec **Socrates**
 cundo capite primo: Stare, inquit, solitus Socrates dici **Stupidus**
 tur pertinaci statu perdius atq; pernox, à summo lucis
 ortu ad solum alterum orientem inconniuens, immobi-
 lis ijsdem in uestigijs, & ore atq; oculis eundem in locū
 directū

DE CIVILITATE

directis cogitabundus, tanquam quodam secessu mentis facto à corpore.

Acres oculi Nec nimium acres.) Acres dici puto, quos in iratis flagrant es irati Agamemnonis Iliados α.

ΜΕΝΕΘ ΔΕ ΜΕΓΑ ΦΘΕΝΕΣ ΑΜΦΙ ΜΕΛΑΙΝΑΙ

ΣΙΜ ΠΛΑΝΤ' ΟΔΕ ΔΕ ΟΙ ΠΥΡΙ ΛΑΜΠΕΤΘΩΝΤΙ ΕΙΚΤΩ

Iratorum oculi. Irascentium si quidem flagrant & emicant oculi, multus ore toto rubor, & aestuans ab imis prae cordijs sanguis. Quod Ovidius apertius significavit in Arte.

Ora tument ira, nigrescunt sanguine uena,

Lumina Gorgoneo seu ius angue micant.

Mirror aut cur Horus Appolonius libro secundo Hie roglypticōn hominē acribus oculis impudentem uocet quem Aegiptij per ranā significant ὄντ' & γὰρ inqt. αἶμα οὐκ ἔχῃ εἰ μὴ ὁ μόνον τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦς δ' ἐκ αἶμα ἔχοντας ἀναδ' ἔς καλὸν δ' ἰὸν καὶ ὁ ποκτὴς διυσοῦσθες κωός ὁμματ' ἔχων καὶ αὐτὸν δ' ἐλαφοιο. Hec enim sanguinem non habet praeterquam in oculis solis, quibus uero sanguis illic est, im pudentes uocant, unde & poeta, Ebrie, canis oculos habens, cor uero cerui. Nec innuentes ac loquaces.)

Loquaces. Loquaces nisi falsus sim Gellius ludibundos uocat Nā cū uocēēi' ἰφρατῆα capillūq; arte cōpositū, et oculos ludibūdos atq; illecebres uoluptatis plenos uideret, & cetera. Nec enī temere dictum est,) Testis est Plinius lib. II ca. 36. Oculos unicolores nulli, cum candore omnibus medijsculo differentes. Neq; ulla maiora inditia cunctis animalibus, sed maxime homini, id est moderationis, cle

mentia

MORVM PVERILIVM.

mentie, misericordie, odij, amoris, tristitie, leticie. Con-
tuitu quoq; multiformes, truces, torui, flagrantés, gra-
ues, transuersi, limi, summissi, blandi, Profecto in oculis
animus inhabitat. Similiter Fabius libro undecimo ca.
tertio: Sed in ipso uultu plurimum ualeat oculi, per quos
maxime animus emanat, & cetera. Quemadmodum ^{Animus in} oculis
pud Hispanos.) Gaudent Hispani multum paruis ocu-
lis, precipue Lusitani, hinc quando supercilia arctius et
inequaliter premunt petorum persimiles sunt. Dicun-
tur autem peti (ut inquit Acron) quorū oculi huc atq; Peti.
illuc uelociter uertuntur. Porphyrius petos appellans
dos censet, qui oculis parum sunt declinatis, Alij peto-
rum oculos tremulos esse uolunt, alij alterum altero
minorem. Hinc semipeti, qui cum quadam uenustate, o-
culos leniter declinando contorquet, uitium quidem sed
non inamabile. Talibus nanq; oculis Venerem & scul-
ptam & fictam fuisse aiunt, unde etiam in priapeis
peta appellatur. Fieri polypos: uide Chiliades, polypi,
& polij Pi mentem obtine. Iam sunt quidam oculorum
habitus. (Alijs nanq; grandiores, alijs paruos, alijs me-
diocres, alijs nimium prominentes, alijs conditos, modi-
ce sitos alijs natura adfinxit. Thinnis relinquamus.)
Thynni pisces uelocissimi nomē habent παγά τόθ ηεν
quod est cum impetu ferri, de his Plinius libro nono ca-
pite decimo quinto. Thynni dextra ripa intrant, exes-
ūt leua. Id accidere existimatur, quia dextro oculo plus
ce rnunt, utroq; hebetē natura. Volateranus est Athea-
ne o scribit eschilum & Aristotelem Thynno unum tā

DE CIVILITATE

cum modo oculum tribuere. Plura lege apud Erasmi
in adagio, Thynni more Ac fabris.) Fabri omnesq; alij
ἡ ἄποτέχνα, cum rei alicuius rectitudinem metiuntur,
alterum oculum claudunt, ne uagantibus ambobus
rectitudo conturbetur. Huc respexit Persius sa. i.

Scit tendere uersum

Non secus, ac si oculo rubricam dirigat uno.

Huc faciunt Proble. 2. & 3. sectio. 3. i. apud Aristotelem
cur uno oculo exquisitius cernatur.

Sint exporrecta supercilia non adducta, quod
est toruitatis, non sublata in altum, quod est
arrogantiae, non in oculos depressa, quod est
male cogitantium.

SCHOLIA

Sint exporrecta supercilia. (Non arbitror ab hoc alienam
Aristotelis libro I. cap. 9. de animalibus, de supercilio
sententiam. Supercilia rectius porrecta mollitiem
animi, secundum nares inflexa austeritatem non sine acerbitate,
secundum uero tempora, dissimulatorem animi & derisorem,
& omnino demissa inuidentem significat, non sublata. (Pli. lib. 2. cap. 36. in supercilijs fastus
superbieq; conceptaculum inesse testatur. Plura in Chitiad. Attolere supercilium.

Frons item hilaris & explanata mentem
sibi bene consciam, & ingenium liberale praefere
ferens. non in rugas contracta, quod est senium,
non mobiles, quod erinaciorum, non

torua

MORVM PVERILIVM.
torua, quod est taurorum.

SCHOLIA.

Frons item hilaris.) Nobilis est sententia ueterum philosophorum, quam mandarensis philosophus refert, liberū scilicet hominem, & qui magnificus censi cupit, debere si queat in primori fronte animum gestare, Et ex planata.) Hilaritatis signum est frons exporrecta, ut tristitiæ contracta. Iuue.

Contracta
frons.

Scire uelim quare totiens mihi Neuole tristis

Occurras fronte contracta.

Amphis quoq; comicus apud Laertium.

Ὅς οὐδ' ἐμ' οἶδα πλὴν σκυθῶπαζερ μόνον
ὥωρ κοχλοῖας σέμν' ἐπικρως τὰς ὀφρῦς
Id est, ut nihil aliud nosti, quam tristem esse solum, in-
star cochiliæ cogitabundus contracta fronte. Aristopha-
nes in Lysistrata τοξοποιῶν τὰς ὀφρῦς dixit, me-
taphora sumpta ab arcubus, quos cum intendimus in-
curuamus & quasi corrugamus, μή σκυθῶπαξ ὧ
τέκνον οὐ γὰρ ἔέπει σοι τοξοποιῶν τὰς ὀφρῦς
Ne sis tristis nate, Indecorum tibi est corrugare frontem.
Quod est senij. Hinc à poetis senectus rugosa ap-
pellatur. Nō mobilis quod est.) Erinatius à græcis ἐρί-
ν' appellatur, hic inter omnia animalia solus frontē
mobilem habet, uallatus undiq; spinosis aculeis est, Pla-
nius huius animalis calliditatem in uenando cibo mi-
rabilem prodit, etenim uolutatus supra poma iacena-
tia spinis affixa, unum non amplius tenens portat in-
cauernas arborum Idem testatur epigramma illud in

Erinatius ?

DE CIVILITATĒ

incerti authoris.

κώμαυλλο τὸν ἐχίνον ἰδὼν ὡς νῶτε φέροντα
 πόγας ἀπέκτενεν τοῦ δ' ὡς θαλοπέδω

Rusticus intuitus dorso uestire racemos

Mox prope torcular cedit erinacium.

Est et piscis marinus hoc nomine, Quod est taurorum.
Magni nominis grammatici taurū a tosuitate frontis
dictum uolunt, sed reclamatione τᾶς Græca uox, me-
lius qui a tauro toruitatem & toruum declinat, sed hoc
οὐδ' ἐν πρὸς δ' ἰόνυσον

A naribus absit mucoris purulētia, quod
 est sordidorum. Id quoque uitiū Socrati
 philosopho datum est probro. Pileo aut ue
 ste emungi rusticanum est, brachio cubito
 ue salsamentariorum, nec multo ciuilius id
 manu fieri, si mox pituitā uesti illinas, Stro
 phiolis excipere narium recrementa deco
 rum, idque paulisper auerso corpore, si qui
 adsint honoratiores. Si quid in solum deie
 ctum est emūcto duobus digitis naso, mox
 pede proterendum est. Indecorum est sub
 inde cum sonitu spirare naribus, bilis id idi
 cium est. Turpius etiam ducere ronchos,
 quod est furiosorum, si modo fiat usu. Nā
 spiritosis qui laborant orthopnea, danda est
 uenia. Ridiculum naribus uocem emittere
 nam id cornicinum est & elephantorum.

Crispare

MORVM PVERILIVM.

crispare nasum, irrisorum est & lannionum.
Si alijs præsens inciderit sternutatio, ci-
uile est corpus auertere. Mox ubi se remise-
rit impetus, signare os crucis imagine, dein
sublato pileo resalutatis qui uel salutarunt,
vel salutare debuerant, nā sternutatio quem
admodum oscitatio sensum aurium prorsus
aufert, precari veniam, aut agere gratias.
Alterum in sternutamēto salutare religio-
sum, & si plures adsint natu maiores qui
salutant uirum aut foeminam honorabilē
pueri est aperire caput. Porro uocis tinnitū
studio intēdere, aut data opa sternutationē
iterare, nimirū ad uiriū ostētationē, nugonū
ē Repmere sonitū quē natura fert, inepto-
rū ē, qui plus tribuit ciuilitati quam saluti.

SCHOLIA.

Socrati datū est probro.) Trasymachus apud plato. Socrates.
nem libris de re publica primo, Socrati stuporem ob- mucosus.
iiciens, optat illi nutricem, quæ nares illius extergeat
ὅτι οὐκ ἐφικνύμεθα πρὸς αὐτὸν καὶ οὐκ ἀπομύθηται.
δι' ἐξουσίαν αὐτῆς. Quia te, inquit, mucco oppletū nō
animaduertit, nec emungit cum tamen ea indigeas. Ve-
rum hoc uitij non à natura erat, sed maxima sibi patis-
sentia cōciliauerat, ut qui in acutissimo gelu, & pruina
glacieq; albicante, nudis pedibus, aperto capite, et quo-
tidiano uestitu nihil accidēte glaciē premeret. Quod

DE CIVILITATE

Alī & ab aristophane obijcitur in nubibus. καὶν πῶς
 δὴτ & κακὰ πολλὰ ἄνχε, Id est, Et discalcatus
Salsamen mala multa tolerat. Salsamentariorū. (In chiliadibus
 tarij cubi. Erasmus prouerbium, Cubito se emungere, à salsamen
 to se emū: tarijs ductum docet, quibus mos est narine mucum di
 gunt. gito abstergere, nimirum manibus muria, & salsugine
 oppletis. Pituitam uesti il'inas. (Inter mucum & pitui
Mucus pi tam parum differentie est, nisi quod mucum crassio
 tuita. res, pituitam fluidas magis sordes interpretantur. Cas
 tullus poeta in epigrammate ad furium discernit ea,
 atq; inter præcipuas munditias retulit, si absint sudor
 & salua.

Muceusq; & mala pituita nasci.
 Græci modo μύξα, modo κόρυζα pè frigore destila
 lantem in nares humorem appellant, & ἄμυξον ho
 minem nudas nares habentem, & πομπύγιον contra,
Strophii. sordidum. Strophium & strophium, sudarium & su
 dariolum, linteum & linteolum confundunt passim
 Latini scriptores, pro eo quod Græcis dicitur καψίς
 δρωτίον, apud Hesichium καψίδρωκίον habetur nō
 sine menda. Σφόπιον autem ut indicant meliora Gre
 corū lexica, cingulis genus est, Cum sonitu spirare na
 ribus. (Et in naribus iracundie indicia esse Persiano il
 lo probari poterit, ira cadat naso rugosaq; sanna. Ani
 malia uehemēter spirantia iram concepisse, quotidia
 no experimento discimus. Et Poeta de equo classicum
 audiente.

Stare loco nescit, micat auribus & tremit artus.

colle

MORVM PVERILIVM.

Collectumq; premens, uoluit sub naribus ignem.
 Vide plura in hanc sententiam apud Erasmi in chilia-
 dibus, Fames & mora, bilem in nasum conciunt. Si mo- Ronchus
 do fiat usu. Nam stertentibus cōdonanda uenia. Ron-
 chus autem uerbale est ἀέρχο, quod est inter dormi-
 endum uocem emitto. Martialis libro tertio.

Nos accubamus, & silentium ronchis

Præstare iussi nutibus propinamus.

Spiritosus. Spiritosi sunt qui ob facultates naturales le- Spiritosi
 fas, frequentes trahunt spiritus, uocantur & suspiriosi
 Græci ἀσπυρτικοὶ appellunt. Orthopnea autem
 species & suspirij, quā nisi recta ceruice, maximaq; dif- Orthopne
 ficultate spiritus trahitur, ab ὀρθοπ quod erectum signi-
 ficat, & πνέειν spirare. Cornicinum est. (Si quidem
 qui cornu canunt, buccis cornu occupatis, spiritum per
 nares ducere coguntur. Et elephantorum.) Autore pli-
 nio libro undecimo capite quinquagesimo: Elephas cir-
 ca nares ore ipso sternutamento similem elidit sonū, p
 nares autem tubarum raucitati. Alibi idem autor ele-
 phantum proboscide spirare prodidit, quam ipse manū
 uocat: Mandunt ore, inquit, spirant & bibunt. Oī ora
 turq; haud improprie appellata manu. Crispare nasi
 apud Apuleiū, est, Horatius corrugare nasum dixit p
 eo quod Græci μυκτυπῶν in eodem sensu dicūt per-
 sius hinc rugosam sannā sinxit. Quod aut naribus quē-
 piam deridere possimus lege prouerbium. Naso suspen-
 dere. Sensum aurium prorsus auferre.) In sternutati-
 one commouentur & perturbantur organa aurium.

B iij sonitus

DE CIVILITATE

sonitus quoq; maior est quam quicquam audiat. In
 oscitatione maxilla diducte auditum comprehendunt
 Lege Aristotelem problemate uigesimo nono, & qua
 dragesimo quarto sectione undecima. Alterum in ster-
 nutamento.) Plinius lib. octauo capite secundo, quo loco
 disquiri, num in medendo sit aliqua uis uerborum, in-
 ter alia etiam quæ erit, cur sternutantes salutamus? &
 mox adijcit? Aliquibus nomine quoq; consultare reli-
 giosius uideri.

Malas tingat natiuus & ingenuus pudor
 non fucus aut ascititiuus color. Quanquam
 is quoq; pudor sic temperandus est, ut nec
 uertat in im-pbitatē: nec adducat δυσωπίαν
 aut stuporem, & quartum, ut habet puer-
 bium, insanie gradum. Quibusdā enim hic
 affectus tam impotens insitus est, ut reddat
 deliranti simillimum. Temperatur, hoc ma-
 lum, si puer inter maiores asuescat uiuere, et
 comoedijs agendis exerceatur. Inflare buc-
 cas fastus indicium est, easdem demittere,
 est animum despondentis, alterum est thra-
 sonis, alterum Iudæ proditoris.

SCHOLIA

Δυσωπίαν. Id est, inutilem & turpem pudorem,
 Δυσωπίαν ita Plutarchus πρὸς δυσωπίαν describit
 ὥς τὴν κατ'ἑαυτοῦ ὀρίζονται λυπῶ κατωβλέ-
 πειν ποιοῦσ' αὐτοῦ καὶ ἀχαιωτικῶν μετρί-
 τω

MORVM PVERILIVM.

τὸ μὲν ἀντιθέτα τῷ δεινῷ ὅτι
 κούσῃ διόπτῃ ὡς νόμας, id est, quemadmodū
 κατ' ἴφθα, tristitiam cum uultus demissione defini-
 unt ita uerecundiam cum Quispiam non audet in faci-
 em illorum quos oportebat respicere δ' ὡς πῖα no-
 minarunt. uoce composita ex ὡπὶ aspectu, et δ' ὡς πῖ
 cula, quæ difficultatem notat. Et quartum, ut habet pa-
 uerbiū, insanie gradum. Erasmus in epistola quadam
 de dysopia ita scribit, quo loco obiter huius prouerbij
 meminit. Nulla uitia grauiorem afferunt perniciem,
 quam quæ uirtutis specie fucantur. Quorū de genere
 est immodica uerecundia, quam Græci uocant δ' ὡς
 πῖα. Atq; hoc noxium germen optimis quibusq; ac
 generosissimis ingenijs potissimum innascitur, quod si
 nitentes euellere, succedit aliud nocentius, si relinquant
 multam Malorum uim secum inuehit. Cæterū si cauta
 moderatione corrigant, optimus est innocentie custos
 ac uirtutum omnium, uelut ornamentum. Et recte qui-
 dem Aristoteles negat pudorem esse uirtutem, sed in
 adolescentibus actionem probam, bonæq; spei indolem
 arguentem. Ita comicus ille senex erubuit, salua res est
 Verum is si immodicus sit, celet uicia, ne possint sanari,
 quemadmodum dixit Flaccus. Incurata malus pudor
 ulcera celat, Et Plato censet hunc affectum largioris
 bus inuitaciunculis excutiendū, Opstupefacit ingenij ui-
 gore. Vnde prisca primū insanie gradum, quem ge-
 nere dicitur, strychnū drachmæ pondere potum, lusu
 pudoris uocauerunt. Nec rarum est cernere quosdam,

Malus pu-
 dor. Stupi-
 da uerecū-
 dia.

DE CIVILITATE

Inflare.
buccas.

huiusmodi pudore delirantes, ut mens abesse uideatur. Vnde plura in proverbio, strychnum bibit. Inflare buccas fastus inditiū est.) Vel Suida teste: τνατους φισωμτες ἐπὶ τῷ ἀλαζόνωμ καὶ ὑπεροπτικωμ Id est, Buccas inflantes, de arrogantibus, superbis & fastuosis dicitur.

Os nec prematur, quod est metuentis alterius habitum haurire, nec hiet, quod est morionum: sed leuiter osculantibus se nuro tuo labris coniunctum sit, Minus etiam de corū est subinde porrectis labijs ueluti popysmum facere, quanquam id magnatibus adultis per mediam turbam incedentibus condonandum est, illos enim decent omnia nos puerum formamus.

SCHOLIA.

Nec hiet, quod est morionum.) Græci omnes stupidos & moriones mamacuthos uocare solent, à Mamacutho quodam fatuitate sola nobilem, quam hiantem semper ore fuisse ex Aristophane cognoscimus, nam ille λεχευότα μαμακυθορ, id est, hiantem mamacuthis facit. Porrectus labris ueluti popysmum facere.) Popysmus & popysma, est proprie sibilus ille oris & plausus manus concaue, qua leniter sonando, equos indomitos mansuefacimus, πρὸς τὸ ὠπιεῖν, quod est tenuissimam edere uocem, & cum stridore inflare lubra. Est autem fictum à sono, sumiturq; quandoq; peniter inflare tibias calamosq; ac instar puerorum a rundine

MORVM PVERILIVM.

fundine cantantium sonare. Theocritus in hodeporico.

Τὶ δ' οὐχ ἔτι σὺν κορυδῶν.

Ἀρκὲ σοι καλὰ μαρ ἀνλὸ ποππὶ ὕδ' ἐμ' ἔχωντι,
id est.

At non cum Corydonē

Compositis satis est tibijs stridere Menalcasē
Vide Polliciani miscellanea capite tricesimo secundo.

Si fors urgeat oscitatio nec datur auerti
aut cedere, strophio uolauet egatur os, mox
imagine crucis, obsignet. Omnibus dictis
aut factis arridere stultorum est, nullis arrid
dere stupidorum. Obscene dictis aut factis
arridere nequitia est. Cachinnus & immo
dicus ille totum corpus quatiens risus, quē
ob id Græci σιγγκρόσσιον, appellant; nulli de
corus est ætati, nedum pueritiæ. Dedecet
autem quod quidam ridentes hinnitum es
dunt. Indecorus & ille, qui oris rictum late
diducit corrugatis buccis, ac nudatis denti
bus, qui caninus est & Sardonius dicitur.
Sic auetm uultus hilaritatem exprimat, ut
nec oris habitum dehonestet, nec animum
dissolutum arguat. Stultorum ille uoces sūt
risu disfluo, risu dissilio, risu emorior, & si qua
res adeo ridicula inciderit, ut nolentibus eius
modi risum exprimat, mappa manuue tes
gēda facies, Solum aut nullam euidētem
ob causā

MORVM PVBERILIVM.

ob causam ridere, uel stulticiæ tribuitur, uel
 infantiæ. Si quid tamen eiusmodi fuerit ob
 ortum, ciuilitatis erit alijs aperire risus cau-
 sam, aut si non putes proferendam, commē-
 titium aliquid adferre, ne quis se derideri su-
 spicetur. Superioribus dentibus labrum in-
 ferius premere inurbanum est, hic enim est
 minantis gestus, quēadmodum & inferiori-
 bus mordere superius. Quin & labrorum
 oras lingua circumuoluta subinde lambe-
 re ineptum. Porrectioribus esse labris, et ue-
 lut ad osculum compositis, olim apud Ger-
 manos fuisse blandum indicant illorum pi-
 cturæ: porrecta lingua deridere quenquam
 scurrile est. A uersus expuito, ne quem con-
 spuas aspergasue. Si quid purulenti in ter-
 ram reiectum erit, pede (ut dixi) proteratur
 ne cui nauseam moueat. Id si non licet, lin-
 teolo sputum excipito. Resorbere saliuam
 inurbanū est, quemadmodū & illud quod
 quosdam uidemus non ex necessitate, sed
 ex usu ad tertium quodq; uerbum expue-
 re. Quidam indecore subtussunt identidē
 inter loquendum, idque non ex necessitas-
 te, sed ex usu: is gestus est mentientium,
 & inter dicendum quid dicant cominiscen-
 tium. Alij minus etiam decore ad tertium
 quodq;

DE CIVILITATE

quodq; uerbum eructant, quæ res si a tenē
ris annis abierit in consuetudinem, hæret
etiā in grandiorē ætatē. Idem sentiendū
de screatu, quibus nominibus a seruo nota
tur Terentianus Clitipho. Si tussis urgeat,
caue ne cui in os tussias; & absit ineptia cla
rius tussendi, quam natura postulet. Vomī
turus secede, nā vomere turpe non est, sed
ingluuie uomitum accersisse deformē est.

SCHOLIA.

Quem ob id Græci.) συγκρούσιον Συγκρούσιον
sonat, si quis uerbum uerbo reddere tentet cōcussorius Risus sīnā
πῶς τὸ συγκρούσιον. De hoc risu sic in collectae crusius,
neis Dydimi et Tharrei: γέλῳ συγκρούσιον ἄτακ
κατὰ καὶ ἄκοσμον ἄρδον τινες γελῶτες
τὰς χεῖρας ἢ τοὺς πόδας συγκρούει, id ē, Risus
syncrusius, indecorus & incompōsitus, quod quidam
inter ridendum manus aut pedes concutunt. Hunc ri
sum, & quamuis inornatum, Catulus ineptum uocat;
in Epigrammate ad Egnatium.

Nam risu inquit, inepto res ineptior nulla est.

Qui caninus & sardonius dicitur.) De hoc risu multa
& doctissima Erasmus in Chiliadibus. Cæterum om
nes quotquot hanc paremiam exponunt, Sardinij etys Risus Sarda
mon etiam ἀπὸ τοῦ σεσημένου τοῖς δάδοι dedus donius.
cunt hoc est, biantē & diducto ore dentes ostendere,
quales illi qui fiste, & non ex animo, sed ἄπο πόνου
τῶς rident. Talis Eunice meretriculæ apud Theocria
tum;

MORVM PVERILIVM.

tum, sic enim queritur pastor idyllo uicesimo quarto.

καί τ' ἰσοσάρους καί σαβαρόν μ' ἐγέλαξε

Me simulate, Et fastu derisit,

A canibus ducta metaphora, quibus hoc iræ inditium est, nudare scilicet dentes. Stultorum illæ uoces sunt, risu distuo. (Vide adagiorum Chiliades. Emori risu, Mappa manuue tegenda facies. (Solent qui uehemens tuis rident, quam compescere risum possunt, mappam in ore ponere. Horatius.

Variis mappa compescere risum uix poterat. Solum aut nullam euidentem ob causam.) iuxta senarium illum Græcanicum.

γελαῖ δ' ὁμοσός καὶ μὴ γελοῖον ἢ ἰσ' αὖτ,

Ridet stultus licet nī sit risu dignum. Aperire risus eausani.) Quemadmodum apud comicum Chremes Menedemo subiti sui cachini causam interroganti apuit.

Chre. Aha, ha, he. Men. quid risisti? Chre.

Serui uenere in mentem calliditates Syri.

Labrum.

Labrum inferius. (Inertum est quod grammatici quidā docent labrum esse superius, labiū inferius: nam contrarium non uno loco apud Plinium reperias, hoc adiungere placuit, ut hic cesset διαβολή. Et inferius mordere superius.) Vnde prouerbium mordere labrū, Quē & labrorum oras. (Docet hoc turpe & indecorum ē. Quintilianus libro undecimo capite tertio. Porrectioribus esse labris.) Nec gestus a Fabio probatur libro eodem Labra, inquit, & porriguntur, male & scinduntur, & astringuntur, & diducuntur, & dētes nudāt.

Is gestus

DE CIVILITATE

Is gestus est mentientium.) Vnde illud Apuleij in Hippiam: moram mendax expetit, tussu hippias.

Et inter dicendum quid dicant commincentium.) perplexitatis signum tussis est, probat hoc paremitæ quidem recentior, sed quam uetustissimis non inique cōparaueris, citatur in Didymi & Tharrei collectaneis nec explicatur, ἀπογοῖα ἢ χαλτοβῆς id est, Hesitas Hesitantia cio cātoris tussis, quo significatur gestus is, qui frequēs cantoris admodum inter cantores, nec eos bene exercitos esse solet, cum exhibitum animum simulatione tussis reconcinant. Notatur Terentianus Clitipho. Jest in Heauton. ubi Syrus seruulus Clitiphonem monet, ne uitijs & malis gestibus quibus assuevit patre presente, amorem suum in Bacchidem patefaciat, uerba Syri sunt.

Sed heus tu, uide sis ne quid imprudens ruas,
Patrem nouisti ad has res quam sit perspicax,
Ego autem te noui quam soleas esse impotens.
Inuersa uerba, euerfas ceruices tuas.

Gemitus, screatus, tussis, risus, abstine.

Dentium mundities curanda est, uerū eos Puluisculo candidare puellarum est, sale aut alumine defricare, gingiuæ perniciosū, Idem lotio facere Iberorum est. Si quid in hæsit dentibus, non cultello: non unguib⁹ canum feliumue more, non mantili eximēdum est, sed uel lentisci cuspide, uel penna, uel officulis e gallorum aut gallinarum tibus detractis. Os mane pura aqua prolue^{re} &

MORVM PVERILIVM.

ere & urbanum est & salubre. subinde id facere ineptum. De linguæ usu, suo dicemus loco.

SCHOLIA.

Verum eos pulvisculo candidare.) qualem scilicet miserat Calpurniano Apulcius, carmen quia lepidum est ad scribendum duxi ex apologia magiæ.

Calpurniane salve properis uersibus

Misi ut petisti munditias dentium.

Nitelas oris ex Arabicis frugibus,

Tenuem, candificum, nobilem pulvisculum

Complanatorem tumidule gingiuulæ.

Conuerteritorem pridianæ reliquæ,

Ne qua uisatur tetra labes sordium,

Restrictus forte si labellis riseris.

Dentifrici sunt autem multa pulvisculorum genera ad hunc usum
uaria. reperta, quale est quod a cornu cerui exusto fit, apud

Dioscoridem. Et pulvis pumicis apud Plinium, et alia multa. Sale aut alumine fricare gingiuæ perniciosum.)

Sanis quidem gingiuis id admodum perniciosum est, sed affectis, medicaminis uice erit sal & alumen. Lege caput septuagesimum & septuagesimum septimum

Iberorum libri quinti apud Dioscoridem, & Plinium libri trigesimi
sordes. primi caput nonum. Idem lotio facere Iberorum

est. Testatur hoc Strabo Geographiæ suæ libro tertio ubi de Iberis scribit, sed quid nocebit ipsa autoris uerba subscribere, Η ΜΥΝ ΠΩΚΕΑΝ ΙΤΙΣ Η ΠΡΟΣΘΟΡΘ

αμοι

DE CIVILITATE

ἁμοῖρε διὰ τὰ ψύχη δὲ ἄλλα τὸ πλεον δ' ἄ
 τὴν ὀλιγωρίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ μὴ πρὸς
 διαγωγὴν ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς ἀνάγκην καὶ
 ὀσμὴν θηριώδη μετὰ ἔθους φαύλου ζῆν ὅς μῆτις
 οἶται πρὸς διαγωγὴν ζῆν τοὺς οὐρολογούμενους
 ἐνδεξαμύνας παλαιουμένω καὶ τοὺς ὀδόντας
 σμηχομένους καὶ αὐτοὺς καὶ τὰς γυναικάς
 αὐτῶν καθ' ἅπτοὺς καντάβρους φασὶ καὶ
 τοὺς ὁμοιοὺς αὐτοῖς. Hoc est, Que uero ad ocea-
 num uergit, & Borealis pars est, propter frigora res-
 bus indiget. Reliqua autem adhuc amplius, propter ho-
 minum incuriam & negligentiam, & quod nullam in-
 stitutionem amplectentes, ferinis affectionibus, pessimisq;
 moribus uitam duunt. Nisi quispiam eos rectum uitae
 institutum sequi putauerit, qui lauachra ex locio in clo-
 acis aliquandiu retento sibi faciant. Quiq; sibi ipsis su-
 isq; uxoribus dentes ita candidant, quemadmodum &
 Cantabros confinesq; illis gentes facitare fama est. Et
 Apuleius libro primo apologiae magiae idem testatur
 Nisi forte, inquit, in eo reprehendendus sum, quod Calo-
 purniano puluisculum ex arabicis frugibus miserī, quē
 multo equius erat spurcissimo ritu Hiberorum, ut ait
 Catullus, sua sibi urina dentem, atq; ruffam pumicare
 gingiuā Carmē scriptū est in Egnatiū, quod ob elegā-
 tia & epigramatis leporem uolum adscribēdū duxit.

Egnatius, quod candidos habet dentes.

Renidet usquequaq; seu ad rei uentum est.

Subsellium, cum orator excitat fletum,

C

Renidet

MORVM PVERILIV M.

Renidet ille, seu pij ad rogum filij,
 Lugetur orba, cu fletu unicum mater,
 Renidet ille quicquid est, ubicunq; est,
 Quodcunq; agit, renidet, hunc habet morbum
 Neq; elegantem, ut arbitror, neq; urbanum,
 Quare monendus es mihi bone Egnati,
 Tu præter omnes une de capillatis
 Cuniculosæ Celtiberiæ fili.
 Egnati, opaca bonum facit barbara,
 Et Dens Hibera defricatus urina,
 Si urbanus esses, aut Sabinus, aut Tiburs,
 Aut parvus Vmber, aut obesus Hetruscus.
 Aut Lanuvinus acer atq; dentatus
 Aut transpadanus, ut meos quoq; attingam
 Aut quilibet qui puriter lauit dentes
 Tamen renidere usq; quaq; te nolem,
 Nam risu inepto res ineptior nulla est,
 Nunc Celtiberus Celtiberia in terra,
 Quod quisq; minxit, hoc solet sibi manẽ
 Dentem atq; ruffam defricare gingiuam,
 Vt quo iste uester expolitior dens est,
 Hoc te amplius bibisse prædicet lotij,

Lentiscus. Lentisci cuspide.) E lentisco frutice dentiscalpium fi
 ebat, fricandis & terrendis dentibus & à cibo puro
 gaudis aptum. Dioscorides libro primo capite septuag
 gesimo septimo sic habet. τῶ δ' ἐξυλάσσει χλωρὰ ἀν
 τὶ καλαμίδωρ πᾶσι τοῖς ὀδόντι σιμῇ
 κε τοῦ του. Id. est, Virides vero ligni particule, pro
 arunt

DE CIVILITATE

arundinaceis cuspidibus, fricatione purgant dentes. Solebant autem lentisco candidare dentes, unde eos quibus plus satis comendi corporis studium erat, XIVO ῥῶ κταῖς id est, lentiscuoros, uocabant, & prouerbiū, lentiscum mandere, in eosdem uide Chiliades. Vel penna. (cum deesset ueteribus ē lentisco dentifricium, rudentibus pennis sordes exterebant, Martialis libro epigrammatum tertio.

Stat exoletus suggeritq; ructanti
Pennas rubentes, cuspidesq; lentisci.

Et in Apophoretis.

Lentiscum melius, sed si tibi frondea cuspis

Defuerit, dentes penna leuare potest,

Rusticanum est impexo esse capite, adscitū mundities, non nitor puellaris. Absint sordes lendium & vermiculorū. Subinde scabere caput apud alios, parū decet, quem admodum unguibus reliquum fricare corpus sordidum est, presertim si fiat usu, non necessitate. Coma nec frontē tegat, nec humeris inuoliter. Subinde concussio capite discutere capillitium lasciuientium est equorum. Cæariam a fronte in uerticem læua retorquere, parū elegās est; manu discriminare modestius. Inflectere ceruicem & adducere scapulas pigritiam arguit, resupinare corpus fastus inditium est, moliter ere-

MORVM PVERILIVM.

etum decet. Ceruix nec iuleuum, nec in dextrum uergat, hypocriticum enim, nisi colloquium aut aliud simile postulet. Humeros oporteat æquo libramine temperare, non in morem attennarum alterum attolere, alterum deprimere. Nam huiusmodi gestus in pueris neglecti, uertuntur in naturam, & corporis habitum præter naturam deformant. Itaque qui præ desidia collegerunt consuetudinem inflectendi corpus, sibi gibbum concillant, quem natura non dederat, & qui deflexum in latus caput habere consueuerunt, in eum habitum indurescunt, ut adulti frustra mutare nitantur, Siquidem tenera corpuscula plantulis simillima sunt, quæ in quancunque speciem furca funiculoue deflexeris, ita crescunt et indurescunt. Vtrunque brachium in tergum detorquere, simul & pigriciæ specimen habet & furis: neque multo decentius est altera manu in illa iniecta altare sedere, quod tamen quibusdam elegans ac militare uidetur. At non statim honestum est quod stultis placuit, sed quod naturæ & rationi consentaneum est: Reliqua dicentur quum ad colloquium & conuiuium uentum erit;

Scholia

DE CIVILITATE
SCHOLIA.

Non nitor puellaris.) Nec tales adolescentes uates Sul
monensis ferre uult.

Sint procul a nobis iuuenes ut foemina compti,
Fine coli modico forma uirilis amat.

Non necessitate.) Necessitas est cum scabie morboe
aliquo locus affectus fricatur. Vbi enim dolemus, ibi se
re & manum habere solemus, Resupinare corpus est
excuruare thoracem & ut uulgo dicere solemus pte
dere pectus. Solent apud ueteres, qui deos precaren
tur, hoc pacto se resupinare, erecti stantes in summis di
gitorum pedibus. Martialis libro duodecimo.

Resupina
re.

Adorantis
um gest?

Atheon in Capitolio pepedit

Multis dum precibus Iouem salutat,

Stant summos resupinos usq; in unguis.

Ceruix nec in leuum nec in dextrum uergat.) Hoc est,
quod dixit Fabius. Cervicem erectam esse oportet, non
rigidam, aut supinam. & cetera. Hipocriticum enim.)

Breuiatur nanq; se ceruix, & gestum quendam humi
lem atq; seruilem, & quasi fraudulentum facit, cum se
in habitum adulationis, admirationis & metus fingit

Hypocriticum autē omne uocamus quod sim ulato ani
mo fingitur, Humeros oportet equo libramine) Et hoc

cum Quintiliani precepto conuenit, qui humerorum
alleuationem, atq; contractionem ut indecentem ui
tuperat. In morem antennarum.) Antenna, lignum est

Antenna

transuersum ē malo nauis dependens. cui alligatur ue
lum quam Graeci κέρας op uocant, id cornutum sonat,

C iij quod

MORVM PVERILIVM.

quod instar cornuū utrinq; extensum sit. Appellonius
 ὑποῖς σαυῶρον appellat, quod crucis similitudinem omni-
 mode referat. Itaq; qui pre desidia.) Medici gibbū hūc
 ἰνὸ κόρ, id est, consuetudinarium, uocant, quod non ē
 natura sit, sed peruersa & longa consuetudine concilie-

Pueri plātur. Siquidem tenera corpuscula.) Non dissimilis est ab
 eulis similes hoc simili. Plutarchi ὁμοίωσις καὶ κατὰ πόρ τοὺς
 χάρακας οἱ γεωργὶ τοῖς φυτοῖς παρὰ θεοῖς
 τὸ ὀνόμιμοι τῶν διδασκάλων ἐμμελῆς τὰς
 ὑποθυκας καὶ παρὰ νείσις παραπληγύσαι. τοῖς νεί
 οῖς, ἵνα δεθὰ τοῦ τῶν βλαστάνοι τὰ ἦθῃ. Hoc est, ut
 agricolæ uallos furcasq; apponunt plantulis, ut in re-
 stitudinem excrecant, sic qui instituit, addit monita &
 præceptiones pueris, ut recte crescant eorum mores.
 Et furis. Fures nanq; apud nostrates manibus retro in-
 terdum colligatis ignominiose sic ad supplicium edu-
 cuntur.

Membra quibus natura pudorem addidit
 retegere citra necessitatem procul abesse de-
 bet ab indole liberali. Quin ubi necessitas
 huc cogit, tamen id quoq; decente uerecun-
 dia faciendum est, etiam si nemo testis ad-
 sit. Nunquam enim non adsunt angeli, qui
 bus in pueris gratissimus est pudicitiae co-
 mes custosq; pudor. Quorum autem con-
 spectum oculis subducere pudicum est, ea
 multo minus oportet alieno prebere contra-
 ctui. Locum remorari valetudini pernicio-
 sum

sum, secreto reddere uerecundum. Sunt qui præcipiant ut puer compressis natibus uentris flatum retineat. Atqui civile nō est, dū urbanus uideri studes morbum accerere. Si licet secedere, solus id faciat. Sin minus, iuxta uetustissimum prouerbiū. Tussi crepitum dissimulet. Alioqui cur non eadem opera præcipiunt ne alium deſiciant quum remorari flatum periculosius sit quā alium stringere. Diductis genibus sedere aut diuaticatis tibijs distortisue stare, Thraſonum est. Sedenti coeant genua, stanti pedes, aut certe modice diducantur. Quidam hoc gestu sedēt ut alteram tibiā altero genu suspendant, nonnulli stant decussatim compositis tibijs, quorum alterū est anxiosum, alterum ineptorum. Dextro pede in leuum femur iniecto sedere priscorū regū mos est, sed improbatus. Apud Italos quidam honoris gratia pedem alterum altero premunt, unicq; propemodum insistent uisibīæ ciconiarum ritu, quod an pueros decet at nescio. Identi dem in flectendis genibus aliud apud alios decet dedecetq;. Quidam utrunq; pariter inflectunt, idq; rursus aliq recto corpore, aliq nonnihil incuruato. Sūt qui hoc ceu muliebri rati, similiter erecto

MORVM PVERILIVM.

corpore primum dextrum incuruant genu, mox sinistrum quod apud Britannos in adolescentibus laudi datur. Galli modum lato corporis circumactū dextrum duntaxat inflectunt. In his in quibus uarietas nihil habet cum honesto pugnans, liberū erit uel uernaculis uti moribus, uel alienis obsequundare, quando sunt quos magis capiūt peregrina. Incessus nec fractus sit, nec præceps, quorum alterum ē hominū mollium, alterum furiosorum, nec uacillās quod a Fabio improbatur. Nam ineptiam in incessu subclaudicationem, Suiceris militibus relinquamus, & ijs qui magnum ornamentum ducunt, in pileo gestare plumas. Tamen si uidimus episcopos hoc gestu sibi placere. Sedentem pedibus ludere stultorum est, quemadmodum & manibus gesticulari, quarum integre mentis inditiū est.

SCHOLIA.

Verēcūdia Membra quibus natura Cicero offitiorum libro primo, ubi decorum a uerecundia tractat, sic de uerecundia inter alia sanctissime differit. Quæ autem partes corporis, ad naturæ necessitatem date, aspectum esset deformem habituræ, atq; turpem formam eas contexit, atq; abdidit. Hanc naturæ tam diligentem fabricā imitata est hominum uerecundia, quæ enim natura ocula

DE CIVILITATE

cultauit, eadem omnes qui sana mente sunt, remouent
ab oculis, ipsiq; necessitati dant operam, ut quam oculi-
tissime pareant. Haecenus Cicero. Quin ubi necessitas
huc cogit? Nil aliud Hesiodus, uersibus suis de lotio red-
dendo significasse uidetur quam uerecundiam, libera-
li puero quam maxime seruandam esse, extant lib. pri.
ἐργων μίτ' ὅδ' ὡ μίτ' ἐκτὸς ὁδοῦ προσάδ' ὡ
οὔρευσ' μίτ' ἀπογυμνασίῃς. Hoc est.

Inq; uijs extraq; uias caue feceris unquam

Progrediens lotium, uestis quoq; membra reuelet.

Lotium remorari. Nam sic calculum gigni perhibent Crepitus.
medicorum filij. Morbum accersere. Audi Coi senis de retentus.

crepitu sententiam libro πρὸς γυναικας secundo, Si flas-
sus sine crepitu sonitūq; excernitur optimus. Melius
tamen est, ut erumpat cum sonitu, quam si condatur re-
tineaturq;. Atqui adeo utile hic fuerit deuorare pudo-
rem, ut corpus redimas, ut consilio omnium medicorū
sic nates comprimās, quemadmodum apud epigramma-
rium Aethon, qui quamuis in sacro sibi cauerit crepan-
do tamē cōpressis natibus Iouē salutat. Parasitica et il-
lorū q ad supciliū stāt, uox est. Didici cōprimere nates.

Tussi crepitū dis. Tussire se simulant, qui pudoris gra-
tia nolūt crepitū audiri. Lege Chiliades. Tussis p crepi-
tu. Quum remorari flatum perniciosius sit. Extant Ni-
charchi uersus epigrammatum libro secundo ἐῖς πτόσ-
δ' ὡ, quibus pestiferam retenti crepitus uim describit,

sed quia omnium manibus teruntur manibus non duxi Diuarica
adscribendos. Diuaricatis tibijs. Diuaricatas tibijs ha- te tibijs.

MORVM PVERILIVM.

bent, ut ex Nonio scire datur, qui vitio nature ita sunt pedibus discretis, ut eos in diuersum habeant separatos, Ammianus, arcus extensos brachijs diuarcatis, uocat, Fabius uaricare in hoc sensu utitur: Varicare supra modum instando deforme est, & accidente motu quodpiam obscenum. Thraasonum est. Militarem hunc gestum fortassis & Persius notauit, cum centuriones uaricosos uocat, non quod uarices habuerint, sed quia hoc gestum tanquam uaricibus affecti sibi placuerint. Quidam hoc gestu sedent. Quos sic notat Quintilianus. Male etiam in sinistram pedem insistentium dexter aut attolitur, aut summis digittis suspenditur. Dextro pede in leuum femur. Hunc gestum in concilijs ducum potestatumue, maioribus damnatum, quod crederetur omne actum impedire. Plinius scribit libro uigesimo octauo capite sexto, Galli modulato corporis. Hanc consuetudinem a maioribus tanquam per manus traditam Galli etiam non seruant, sed olim in alium usum, nimirum deorum adorationis, ut in Plinio legimus. Incessus nec fractus sit nec præceps. Cicero officiorum primo. Cauendum autem est, ne aut tarditatibus utamur in ingressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse uideamur, aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates. Que cum fiunt anhelitus mouentur, uultus mutantur, ora torquentur, ex quibus magna significatio fit, non adesse constantiam. Nec uacillans quod a Fabio li. undecimo capite tertio Est & illa indecora in dextrum ac leuum latus uacillatio alternis pedibus insistentium

In pillo

DE CIVILITATE

In pileo gestare plumas. Autor est Varro, insignitos milites, in pileo pennas gestare solitos fuisse. Et apud Lucianum meretrix quedam milites descriptura cristas quatientes & pugnas narrantes illos uocauit. Sedentē pedibus ludere. His notis sapiens Rex in parabolis de mentem & insanum depinxit, Oculis, inquit, annuit, signa dat pedibus (ut, manibus gesticulatur, peruerso corde mala machinatur.

DE CULTV

In summa dictum est de corpore nunc de cultu paucis, eo quod uestis quodāmodo corpus corpus est, & ex hac quoque licet habitum animi conijcere. Quanquam hic certus prescribi modus non potest, eo quod non omnium par est uel fortuna, uel dignitas, nec apud omnes nationes eadem decora sunt aut indecora. Postremo nec omnibus sæculis eadem placent displicentue. Vnde quemadmodum in alijs multis, ita hic quoque uon nihil tribuendum est, iuxta prouerbum, νόμος καὶ χάρις, atque etiam καὶ πρῶς, cui seruire iubent sapientes. Est tamē in hisce uarietatibus, quod per se sit honestum aut secus, uelut illa que nullum habent usum, cui paratur uestis, Prolixas trahere caudas in foeminis ridetur, in uiris improbatur, an Cardinales & Episcopos deceat, alijs æstimandum relinquo, multa
nunquā

MORVM PVERILIVM.

nunquam nō probro data sunt, tum uiris,
tum fæminis, quandoquidem hic est alter
uestis usus, ut ea tegat quæ impudice osten-
duntur oculis hominum. Olim habebatur
parum inutile discinctum esse, nunc idem
nemini uitio uertitur, quod indulsis subus-
culis, & caligis repertis tegantur pudenda
etiam si disfluat tunica. Alioqui uestis bre-
uior, quam ut inclinanti tegat partes quib⁹
debetur honos, nusquam non inhonesta est
Dissecare vestem amentium est, picturatis
ac uersicoloribus uti, morionum est ac simi-
arum. Ergo pro modo facultatum ac digni-
tatis, proq; regione & more adsit cultui mū-
dices, nec sordibus notabilis, nec luxum
aut lasciuiam, aut fastum præ se ferens. Ne-
glectior cultus decet adulescentes, sed citra
immundiciam. Indecore quidam interus-
larum ac tunicarum oras aspergine pingū t
aut sinum brachialiaq; indecora rectorio
incrassant, non gypso, sed narium & oris pi-
tuita. Sunt quibus uestis in alterum latus
defluit, alijs in tergum ad renes usq; nec de-
sunt quibus hoc uideatur elegans. Vt totū
corporis habitum mundum & compositū
esse decet, ita decet illum corpori congruere.
Si quid elegantioris cultus dedere parant

DE CIVILITATE

tes, ne te ipsum reflexis oculis contemplare
nec gaudio gestias alijsq; ostentes, nam al-
terum simiarum, alterum pavonum, miren-
tur alijs, tu te bene cultum esse nescias. Quo
maior est fortuna, hoc est amabilior mode-
stia. Tenuioribus in conditionis solatium
concedendum est: ut moderate sibi placeat
At dives ostentans splendorem amictus,
alijs suam exprobrat miseriam, sibiq; con-
flat invidiam.

SCHOLIA.

Quod uestis quodammodo. Lege prouerbum in *Servire re*
Chiliadibus, uestis urum facit. Habitum animi conijce-
re facit huc Accij apud Nonium. *Discincta uestis di-*
scinctus animus, ne nega. *Νόμος καὶ χώρα αἰς*; etia-
m *καί τω*. id est, legi & regioni, & tempori. Consule
Chiliades: lex & regio. Et nosce tempus, Citatur a Pin-
dari interprete ex Aniphone senarius quidam, quem e-
tiam inter graecorum sententias offendi.

Νόμος ἐπεὶ δε τοῖσιν ἐγγυέοις καλοῖ
Id est, Leges suis regionibus proprias sequi pulchrum
Socrates ut autor est Laertius, tempori interdum ser-
uiens uenustiori habitu amiciebatur, ut in Platonis sym-
posio ad Agatonem profectus, multum alioquin circa
uestes negligens. Prolixas trahere caudas. Mollitiem
arguit eiusmodi uestis, unde mulieribus, ut pote mollia-
bus frequentius apud autores adscribitur quam uiris.
Siquidem frequens est apud Homerum *Epuheion*

ἐλκε

MORVM PVERILIVM,

ἐλκεχιτῶνες. Atq; etiam cum uiros ut imbelles & solutos, ἐλκεσιπέπλου vocat, ut Iliad. χ, ubi communis est & uiris & foeminis.

οἷδ' ἐομαι ἔωας ἢ ἔω' ἰαδ' αἶς ἐλκεσιπέπλος
Vereor Troianos & Troianas uestes trahentes.

Multicia.

Quid dicam quod huiusmodi uestibus utētes ἄζως & id est, discinctos grammatici appellant. Multicia nunc quam non probro. Non constat inter grammaticos de multicia. hinc tunicas ē molli lana confectas, ab eo quod mulciantur, hoc est, eliciantur dici uult illi magis placet à mollicie deducere. Alius à mulcendo appellatas censet quod suauitate sua demulceant, & uestes ē serico textas interpretatur. Sunt etiam quibus hæc hominem coam significare uideatur, de qua Plinius libro undecimo capite uicesimo secundo. Hoc certum est molliissimas fuisse uestes mollibus quoq; gratissimas. Non enim iuuenalis Satyra secunda tam acriter carpsisset, nisi uiris indecora indicasset.

Sed quid non faciant alij cum multicia sumas

Cretice? Et mox: Quæro an deceant multicia?

Alter uestis usus. Alter ut nos à tempestatibus, frigore & coeli iniuria defendat. Olim habebatur parum uis

discincti rile) Male passim apud omnes autores ἄζωσοι, hoc est male audie discincti audiunt nunc enim mollis & soluti hominis indicium est, ut cum signum à discincto peteretur, hoc est, molli mœcenate, qui absente Cæsare eius munere fungebatur. Et Seneca in epistola II 5. testatur hunc solutis tunicis semper in urbem incessisse. Nunc desidia
osi &

DE CIVILITATE

dioli & ignaui hinc illud apud Persium.

Non pudet ad morem discincti uiuere Nacæ.

Atq; adeo ignominiosum erat apud ueteres discinctū esse, ut duces delinquentes quandoq; milites hac ignominia affecerint. Quemadmodum. D. Augustus, qui pro delictis milites discinctos ante prætorium per totum diem stare iubebat. Hac Lucullus in fugitiuos quosdā milites animaduertit, ut autor est Plutar. in uita illius.

Ἀτιμία τινὰ τῆς φεύγῃς σινενομοῖο μὲν πρὸ
 οὐδὲ βαλε κελεύσας ἐν χιτῶσιν ἄλῶσις ὡς εἶπε
 δὲ δὲ καὶ πᾶσι τὰ φρόν ἐπεσώτων ἡγῶ θεῶ
 μὲν τῶν ἄλλων δὲ αἰσίων.

Hoc est, Ignominia quedam quam excogitauerat fugitiuos affecit, cogens eos in tunicis discinctis uallum duodecim pedum fodere, insipientibus & astantibus alijs commilitonibus.

Adde quod Rhomani uictos & quos captiuos ducebāt distinctos sub iugum transire cogebant. Id memini me legere apud Festum Pompeium in dictione iugum, Alioqui uestis breuior) Horatius in uestibus quoq; mediocritatem laudat. Non enim illi placet Matthiuius tunicis demissis, neq; iterum is qui inguen ad obscenum sub ductis erat. Ciceroni etiam mediocritas hic optima est.

Alterum simiarum est.) Mirum est quam hoc animal gaudeat ad humanum exornari morem. Alterum est pauonum) Plinius lib. 10. cap. 20. in his pauonum genus

cum forma tum intellectu eius & gloria. Gemmantes Pāuo laudatus expandit colores aduerso maxime sole, quia datus. sic fulgen tius radiant, Simul umbra quosdam reper-

cussus

MORVM PVERILIVM.

tussus cæteris, qui in opaco clarius micant, conchata
quærit cauda, omnesq; in aceruum contrahit pennarū
quos spectari gaudet oculos. Et Ovidius.

Laudatas ostendit avis Iunonia pennas.

Sibi conflat inuidiam. Ostentabat & suos εὐαθεῖς de
preciosas uestes apud Athenienses diues ille Lucianus
in Nigrino. sed aude quibus scomnatibus exceptus á cie
uibz est, ἡ δὲ τὰς, inquit, καὶ πότερ' ὁ τὰς οὐ
τὸ τὰς αὖ μὲν ὁ δὲ ἄνθρωπος, & cetera, id est
Iam uer est unde nobis pauo hic? Et fortasse matris sue
uestis est.

DE MORIBVS IN TEMPLO

Quoties fores templi preteris, nudato cas
put, ac modice flexis genubus ad sacra uer
so vultu. Christum diuosq; salutato, Idem
& alias faciendum, siue in urbe, siue in agris
quoties occurrit imago crucis. Per ædem sa
cram ne transieris, nisi simili religione saltem
breui præcatiuncula Christum appelles, id
q; relecto capite, & utroq; genu flexo. Cū
sacra peraguntur, totum corporis habitum
ad religionem decet componere. Cogita il
lic præsentem Christum cum innumeris ā
gelorum milibus. Et si qui regem hominē
alloquuturus circumstante procerum coro
na, nec caput aperiat, nec genu flectat,

non . iam

DE CIVILITATE

non iam pro rustico, sed pro insano habere-
tur ab omnibus, quale est, illic opertum ha-
bere caput erecta genua, vbi adest rex ille
regum immortalis & immortalitatis largis-
tor, vbi venerabundi circumstant ætherei spi-
ritus? Nec refert, si eos non vides, vident il-
li te, nec minus certum est illos adesse, quā
si videres eos oculis corporeis. Certius e-
nim cernunt oculi fidei, quam oculi carnis.
Indecentius etiam est quod quidam in tē-
plis obambulant, & Peripateticos agunt.
Atqui deambulationibus porticus & forā
conveniunt, non templa, quæ sacris concio-
nibus, mysteriis, at deprecationi dicata sunt.
Ad concionatē spectent oculi, huc attentæ
sint aures, huc inhiat animus omni cum re-
uerentia, quasi non hominem audias, sed
deum per os hominis tibi loquentem. Quū
recitatur Evangelium assurge, & si potes
ausculta religiose. Quum in simbolo canit-
ur, & homo factus est, in genua procum-
be, uel hoc pacto te submittens in illius ho-
norem qui semet pro tua salute, quum esset
supra omnes cœlos, demisit in terras, quum
esset deus, dignatus est homo fieri, ut te fa-
ceret deum. Dum peraguntur mysteria, to-
to corpore ad religionem composito ad ala-

MORVM PVERILIVM.

tare uersa sit facies, ad Christum animus.
 Altero genu terram contingere, erecto alte-
 ro cui leuus imitatur cubitus, gestus est imo-
 piorum militū, qui domino Iesu illudētes
 dicebāt. Aue rex iudeorū. Tu demitte utrū-
 q; reliquo etiā corpore nonnihil inflexo
 ad uenerationem. Reliquo tempore aut le-
 gatur aliquid e libello, siue precularum, siue
 doctrine salutaris, aut mens coeleste quippi-
 am meditetur. Eo tempore nugas obganni-
 re ad aurem vicini, eorum est, qui non cre-
 dunt illic adesse CHRISTVM. huc
 illuc circūferre uagos oculos, amētium est.
 Existima te frustra templum adesse, nisi in-
 de melior discesseris, puriorq;

SCHOLIA.

Quoties fores templi) Tanta ueteribus sacrarum ue-
 neratio erat, ut Apuleius, homo à nostra religione
 multum alienus, Aemilianum quendam rideat, quod
 fana deorum dearumq; prætergrediens, nunquam à
 ciuibus suis uisus esset deos salutare, sed nephas habu-
 erit, orandi gratia manum labris admouere. Peripateo-
 ticos agunt.) περὶ παθητικοί (ut Hammonius Ar-
 istotelis categoriarum interpres scribit) διὰ τοιαυ-
 τῶν αἰτίων οὕτως ἐλέγοντο πλάτων γὰρ γυμ-
 νασίας ἐνεκεν περὶ παθῶν ἐποίητο τὰς πρὸς
 τοὺς ἐταῖρους σκηνουσίας ὅν Ἀριστοτέλης διαδέ-
 ξαμὲν ὅτι ἐχέτω ἐκ τῆς ἐργασίας ἡτοι τοιοῦτον
 bebicotos

DE CIVILITATE

Περὶ τοῦ περιπατητικοῦ *Hoc est, Peripatetici hanc ob causam ita dicebantur. Plato exercitationis causa obambulans sic ad discipulos uerba faciebat, cui succedens Aristoteles ex ipsa re, aut quia successor erat cognomen hoc obtinuit. Est itaq; agere Peripateticum huc illucq; deambulare. Gestus est impiorum militum.)*
 Extat apud Mattheum cap. uigesimoseptimo.

DE CONVIVIIS.

In conuiujs adsit hilaritas, absit petulantia, non nisi lotus accumbe, sed ante præfectis vnguibus, ne quid in his hæreat sordium dicariscq; *εὐποκόνδ'υλθ'*, ac prius clā reddito lotio, aut si res ita postulet, exonerata etiam aluo, si forte strictius cinctum esse contingat, aliquantulum relaxare vincula consultum est, quod in accubitu parum decore fiat. Abstergens manus, simul abijce quicquid animo ægre est. Nam in conuiuio nec tristem esse decet, nec contristare quenquam. Iussus consecrare mensam, vultum ac manus ad religionem composito, spectans aut conuiuij primariū, aut si fors adest, imaginem Christi, ad nomen IESU matrisque virginis, vtruncq; flectens genu. Hoc muneris si cui alteri delegatum fuerit, pari religione tum auscultato, tum responddeto, Sedis honorem alteri libenter cede, &c

Dij ad

MORVM PVERILIVM.

ad honoratiorem locum inuitatus, comitem excusa, si tamen id crebro serioque iubeat aliquis autoritate præditus, verecunde obtempera, ne uideare pro ciuili præfractus. Accumbens vtrancq; manum super mensam habe, non coniunctim, nec in quadra. Quidam enim in decore vel vnam, vel ambas habent in gremio. Cubito vel vtroque vel altero inniti mense, senio morboue lassus condonatur: idem in delicatis quibuscumque aulicis, qui se decere putent quicquid agunt, dissimulandum est, non imitandum. Inter rea cauendum, ne proxime accumbenti cubito, neu ex aduerso accumbenti pedibus sis molestus, In sella vacillare & nunc huc nunc alteri nati vicissim insidere, speciem habet subinde ventris flatum emittentis, aut emittere conantis. Corpus igitur æquo libramine sit erectum. Mantile si dat aut humero sinistro, aut brachio læuo imposito, Cū honoratioribus accubitur capite pexo, pileum relinquito, nisi vel regionis mos diuersum suadeat, vel alicuius autoritas precipiat, cui non parere sit indecorum. Apud quasdam nationes mos est, vt pueri stantes ad maiorum mensam capiant cibum extremo loco relecto capite, Ibi ne puer accessat

DE CIVILITATE

dat nisi iussus, nec hæreat vsque ad conuiuii finem, sed sumpto quod satis est, sublata quadra sua, flexo poplite salutet conuiuias, præcipue qui inter conuiuias est cæteris honoratior. Adextris sit poculū & cultellus escarius rite purgatus, ad læuam panis. Panem vna vola pressum, summis digitis refringere, quorundam aulicorum delicias esse sinito, tu cultello seca decenter, nõ vndiq; reuellens crustum aut vtrinq; rescans: delicatorum hoc est, panem veteres in omnibus conuiuijs ceu rem sacram religiose tractabant, vnde nunc quoq; mos relictus est, eum sorte delapsum in humum exoculari. Conuiuiū statim a poculis auspicari poterū ē, q̄ bibūt nõ quod sitiāt sz quod soleāt. Nec ea res solum moribus est inhonesta, verum etiam officit corporis valetudini. Nec statim post sūptā ex iure offā bibēdū. Puero sæpius quā bis, aut ad sūmū ter in conuiuiō bibere, nec decorum est, nec salubre. Semel bibat aliquandiu pascus de secūdo missu, præsertim sicco, deinde sub conuiuii finē, idq; modice sorbēdo, nõ ingurgitādo, nec equorū sonitu. Tū vinū tū cereuisiā, nihilomin⁹ q̄ vinū iebriās, vt puerorū valetudinē lædit, ita mores dedecoreat. Aqua

D iij fer uide

MORVM PVERILIVM.

feruide cōuenit ætati, aut si id nō patit̃, siue
regionis qualitas, siue alia quæpiā causa, res
nui cereuisia vtitur, aut vino nec ardenti, &
aqua diluto. Alioqui mero gaudentes hæc
sequuntur præmia, dentes rubiginosi, ges
næ defluentes, oculi lusciosi, mentis stupor,
breuiter senium ante senectam. Antequam
bibas præmande cibum, nec labra admo
ueas poculo, nisi prius mantili aut linteo ab
sterfa, præsertim si quis suum poculum tibi
porrigit, aut vbi de communi bibitur pocu
lo. Inter bibendum intortis oculis alios in
tueri illiberale est, quemadmodum & cico
niarum exemplo ceruicem intergum reflex
tere, ne quid hæreat in imo cyatho, parū
est liberale. Salutātem poculo resalutet co
mitter, & admotis labris cyatho paululum
libans bibere se simulet: hoc ciuili nugoni
satis erit. Qui si rusticus urgeat, polliceatur
se tū responsurum, quum adoleuerit.

SCHOLIA.

Non nisi lotus accumbe.) Antiquitus enim ut au
tor est Plutarchus in Symposiacis, inter res sacras hæc
bebatur mensa, & nō tumultuāter, sed religione quæ
dam, ad cōuiu ū accedebāt lotis manibus nō aliter, quā
ad sacrum epulū. Dicariſq; *ῥυποκόνη* (*ῥυποκόνη*).) Eras
mus in chiliad. *ῥυποκόνη* à græcis uocari docet
hominem.

DE CIVILITATE

hominem sordidū & impendio Parcū, conflata dictio
 ne à πῶρος, quod sordes eas significat, quæ in sum-
 mis unguibus digitorū colliguntur, & κόρυς & ara-
 ticulum digitorum. Quasi ob auaritiam ne tantillum
 sumptus faciat, ut tonsori det nummulū qui repurget
 ungues. Talis Plautinus Eucio, sed hic tamen totōdit,
 nisi quod præsegmina collegit & abstulit, Aliquantu-
 lum relaxare uincula.) Stobæus ex Platone apud Ibe-
 ros hoc non licuisse scribit. Vbi & mulieres & pueri
 zonæ mensuram habebant, quam si eorū uenter cape-
 re nequibat magno uitio & pbro dabatur. Idē apud
 Gallos solitū fieri. Strabo docet libro quarto. Interea
 cauendum ne proximo, Notat hoc nomine conuiuiam
 quendam Martia. lib. iij.

Iacet occupato galbanatus in lecto.

Cubiti q; tradit hinc & hinc conuiuias.

Panem ueteres.) Hinc frequens hoc epitheton ἱερός
 ἄγος &, id est, sacer panis apud poetas in humū exe-
 osculari.) Fortassis & hoc à ueteribus originē habet,
 qui illa quæ à mensa in terrā caderent dijs inferijs sac-
 era putabant. Conuiuiū statim à poculis.) Plinius li-
 bro uigesimotertio capite primo. Vinū ieiunos bibere
 nouitio inuento, inutilissimū est. Et libro decimoquar-
 to capite uigesimosecundo idem hoc notat. Asibi umo
 deberi scribit, quod ante cibum homines & quod soli
 animalium non sitientes bibimus. Tum uinum tum cœ-
 reuisia.) Plato hanc ob causam libro de republica
 secundo omnē uini usum pueris interdixit. Aqua ferē

MORVM PVERILIVM.

vide conuenit etati.) Vt pote potus saluberrimus & optimus, testis Plinius libro decimoquarto capite uigesimo secundo. Alioqui mero gaudentes.) Vide Plinium libro eodē, Antequam bibas.) Ne dicaris cum glauco Plutarchi ἄστον πῖπ, id est, panem bibere.

Quidam ubi vix bene cōsederint, mox manus in epulas conijciunt. Id luponū est, aut eorum qui de chytropode carnes nondum immolatas deuorant, iuxta prouerbum. Primus cibum appositum ne attingito, non tantum ob id quod arguit auidū, sed quod interdum cum periculo coniunctum est, dum qui feruidum inexploratū recipit in os, aut expuere cogitur, aut si deglutiat adurere gulam, vtroq; ridiculus æque ac miser. Aliquantisper morandum, vt puer assuescat affectui temperare. Quo consilio Socrates ne senex quidē vnquam de primo cratere bibere sustinuit. Si cum maioribus accumbit puer, postremus nec id nisi inuitatus manum admoueat patinæ. Digitos in iussulēta immergere agrestium est, sed cultello fuscinaue tollat quod vult: nec id ex toto eligat disco, quod solent liguritores, sed quod forte ante ipsum iacet sumat: quod vel ex Homero discere licet, apud quem creber est hic versiculus.

DE CIVILITATE

ὅτι δ' ἐπὶ δυνεῖα θέρτοιμα προκειμένη χεῖρας ἰαλλοῦ

Id quoq; si fuerit insigniter elegans, alteri cedat, & quod proximum est accipiat. Ut igitur intemperantis est in omnes patinae plagas manum mittere, ita parum decorū patinam invertere, quo veniant ad te lautiora. Si quis alius cibum porrexerit elegātiorem, præfatus excusatiunculam recipiat sed resecta sibi portiuncula, reliquum offerat ei qui porrexerat, aut proxime assidenti communicet. Quod digitis excipi non potest, quadra excipiendum est. Si quis e placenta vel artocrea porrexit aliquid cocleari, aut quadra excipe, aut cocleari porrectum accipe, & inuerso in quadram cibo, cocleari reddito Si liquidius est quod datur gustandum sumito, & cocleare reddito: sed ad mantile extersum, Digitos vinctos vel ore prælingere, vel ad tunicam extergere pariter inciuile est, id mappa potius aut mantili faciendum; Integros bolos subito deglutire ciconiarum est, ac balatronum, Si quid ab alio fuerit resectum, inciuile est manum quadramue porrigere, priusquam ille structor offerat. Quod porrigitur, aut tribus digitis, aut porrecta quadra excipiendum, Si quod offertur non congruit tuo

D v stoma

MORVM PVERILIVM.

Stomacho, caue ne dixeris illud comici Chliriphonis, non possum pater, sed blande agito gratias. Est enim hoc vrbaniſſimum recusandi genus. Si prestat inuitator, uerecundæ dicito aut non conuenire tibi, aut te nihil amplius requirere.

SCHOLIA.

Id luponū est.) Hoc est, uoratiū, sic enim *ῥοτῶν* gulosos appellamus Qui de chytropode.) Hoc prouerbiū solet dici in homines intēpestiue gule. Lege plura in Chiliadibus. Quo consilio Socrates ne senex quidē.) Proditū est Socratem nunquam de primo cratere bibere solitum, sed secundo serua re sitim. Vide prouerbiū *αγαθὸς αὐμοῖσα ὁδὲ π' οὐεῖαθ'*) Id est, Hi quidem in cibos coctos & appositos manus mittebant, *ἄλλω ε*.

Appositasq; citis escas manibus rapiebant. Multis in locis carmen hoc apud Homerum extat.

Ac balatronum.) Ganeones ij. *ὅ τε παρ' ἡμῶν*. Horatiano carmine nobiles sunt. Caue ne dixeris illud Comici.) Est in Heautontimorumenō.

Dicenda est a primis statim annis secundi ratio, non superſtitioſa, quod quidam faciunt, sed ciuilis & commoda. Aliter enim inciditur armus, aliter coxa, aliter ceruix, aliter cratis, aliter capus, aliter phasianus, aliter perdix, aliter anas : de qua re ſigillatim præcipere vt prolixum ſit ita nec operæ precium

cium. Illud in vniuersum tradi potest. Apitiorum esse, omni ex parte quicquid palato blanditur abradere. Abs te semesa alteri porrigere, parum honesti moris est. Panem prærosulum iterum in ius immergere rusticum est. Sicut & cibum mansum faucibus eximere, & in quadram reponere: in elegans. Nam si quid forte sumptum est, quod deglutiri non expedit, clam auersus aliquo proiciat. Cibum ambesum aut ossa semel in quadram seposita repetere, vitio datur. Ossa aut si quid simile reliquum est, ne sub mensam abieceris, pauperculum conspurcans, nec in mensæ stragulam proijce, nec in patinam repone, aut in discum quia apud nonnullos reliquijs excipiendis apponitur. Canibus alienis de mensa porrigere cibum, ineptiæ tribuitur, ineptius est illos in conuiuio contrectare. Qui putamen digitorum vnguibus aut pollice repurgare ridiculum est, idem inserta lingua facere magis etiam ridiculum, cultello id fit decensius. Ossa dentibus arrodere caninum est, cultello purgare ciuile. Tres digiti salino impressi, vulgari ioco dicuntur agrestium insignia. Cultello sumendum est salis quantum satis est. Si longius abest salinum, porrecta

MORVM PVERILIVM.

recta quadra petendum est. Quadram autē patinam cui saccharū aut aliud suaue quiddam adhæsit, lingua lambere felium est, nō hominū. Carnem prius minutim in quadra dissecet, mox addicto pane simul aliquādiu mandat, priusquam traiciat in stomachum. Id non solum ad bonos mores, verumetiam ad bonam valetudinem pertinet. Quidam deuorant verius quam edunt non aliter quam mox, vt aiunt, abducendi in carcerem Latronum est ea turburcinatio. Quidam tantum simul in os ingerunt vt vtrinque ceu folles tumant buccæ, alij mandendo diductu labiorum sonitum edunt porcorum in morem. Nonnulli vorandi studio, spirant etiam naribus quasi prefocandi. Ore pleno vel bibere vel loqui, nec honestum est, nec tutum. Vicissitudo fabularum interuallis dirimat perpetuū esum. Quidam citra intermissionē edunt bibuntque, non quod esuriant sitiantque, sed quod alioqui gestus moderari non possint, nisi aut scabant caput, aut scalpant dentes, aut gesticulentur manibus, aut ludant cultello, aut tussiant, aut screent, aut expuant. Ea res a rustico pudore profecta nonnullam insanix speciem habet. Auscultandis aliorum sermonibus

DE CIVILITATE

monibus fallendū est hoc tedū, si non datur oportunitas loquendi incivile est, cogitabundum in mensa accumbere. Quosdam autem videas adeo stupentes, ut nec audiant quid alijs dicatur, nec se comedere sentiant, & si nominatim appelles, velut e somno excitari videantur, Adeo totus animus est in patinis. Inurbanum est oculis circumactis observare quid quisque comedit, nec decet in quenquā conuiuarū diutius intentos habere oculos, inurbanius etiā transuersim hircus intueri, qui in eodē accubunt latere, inurbanissimū, retorto interdum capite contēplari, quid rerum geratur in altera mensa. Effutire si quid liberius inter pocula dictum factūue sit, nulli decorū est, nedum puero. Puer cū natu maioribus accubens nunquā loquatur, nisi aut cogat necessitas, aut abs quopiā inuitetur. Lepide dictis modice arrideat, obscoene dictis ne quādo arrideat, sed nec frontē contrahat si præcellit dignitate qui dixit: sed ita uultus habitum temperet, ut aut nō audisse, aut certe non intellexisse videatur. Mulieres ornat silentiū, sed magis pueritiā.

SCHOLIA.

Apitiorum esse. Marcus Apitius, unus ex præcipuis

MORVM PVERILIVM.

pius inter procures gula, & ut Plinius ait, ad omnem
luxum ingenio mirus, Rhomæ tempore Tiberij uixit,
scientiam propinæ professus autore Seneca. Hic, ut le-
gimus in Suida, ἐπ' ἀσωτία καὶ πολυτελείᾳ ἵκα-
νός μὴ ἀδ' ἀεὶ γυρίον καὶ ἀναλῶσε ἐῖς τὴν γὰρ
σέξα. Hoc est, in luxu et in sumptuositate maximā, ar-
gēti uim absumpsit. A quo prouerbiū Apitiæ cœnæ. Vi-
de Cælium Rhodoginum libro quinto capite trigesimo.
mo. Canibus alienis.) Sunt quibus nunquā cœnare for-
ris placeat nisi & umbram & canem secum adducāt,
hos Theophrastus impudentes uocat, quo loco impu-
dentiā depingit, καὶ προσκαλεσάμεν τὸν ἀκο-
λουθὸν δ' εὖ ναί' ἀπὸ τοῦ ἑαπένης ἄρας καὶ ἀεὶ καὶ
ἄστον καὶ ἐκ πᾶν ἀκνυτῶν πάντων ἐνωχ' ἔτι-
μι. Id est, ad cœnam uocatus affectu porrigere caro-
nem & panem, quem ē mensa omnibus insipientibus
tollens, comedere dicit charissime. Latronū est ca-
tuburcinatio.) Ex Apuleio hoc sumptū uideri posset Qui li-
bro metamorphoseon sexto de latronibus ita narrat,
Ecce confecto nescio quo graui prælio, latrones adue-
niunt onusti, prandioq; raptim tuburcinato, ut aiebant
proficisci gestiunt. Est autē tuburcinare raptim man-
ducare, Teste Nonio.

Inciuite est cogitabundū in mensa accumbere.) Ci-
cero in officijs. Tanta uis est & loci & temporis ut
siquis cum caussam sit acturus, in itinere, aut in ambu-
latione secum ipse meditetur, aut si quid aliud attens-
tius cogitet, non reprehēdatur. At hoc idem si in cōui-
uio facias

DE CIVILITATE

uis faciat inhumanus uideatur inscitia tēporis. Trāse
uersum hircus intueri.) Vergiliana imitatio in Palae
mone. Transuersa tuentibus hircus.

Mulieres ornat silentiū.) Teste Sophocle in Aia
ce mastigo. γυναιξὶ κόσμιον ἢ σιγῇ φέρεται Id est,
Mulieribus ornatum adfert silentiū sed magis pueris
tiam.) Non enim abs re dictum est ab Euripide.

Νέω δ' σιγᾶν μᾶλλον ἢ λαλῆναι πρέπει, Id est
Iuueni tacere plus decet, quā sepe loqui.

Quidam respondent priusquam oratis
onem finierit qui compellat, ita saepe fit, ut
aliena respondens fit risui, de quo veteri locū
prouerbio. ἄμαρ ἀπίτω. Docet hoc rex
ille sapientissimus, stultitię tribuens respon
dere priusquam audias, non audit autē qui
non intellexit. Si minus intellexit percontan
tē, paulisper obticescat, donec ille quod
dixit sponte repetat. Id si non facit, sed res
sponsum vrget, blande veniā praeatus pu
er, oret ut quod dixerat dicat denuo. In
tellecta percontatione, paululum interpos
nat morae, deinde tum paucis, respondeat,
tum iucunde. In conuiuio nihil effutien
dum, quod obfuscet hilaritatem. Absentiū
famam ibi laedere piaculum est. Nec cui
quam illic suus refricandus est dolor, vitu
perare quod oppositum est, inciuilitati da
tur, &

MORVM PVERILIVM.

tur, & ingratum est conuiuitori. Si de tuo
præbetur conuiuium, vt excusare tenuita-
tem apparatus urbanum, ita laudare aut
commemorari quanti singula constiterint,
insuaue profecto condimentum est accum-
bentibus. Deniq; si quid a quoquam in cō-
uiuio sit rusticius per imperitiam, ciuiliber
dissimulandum potius quam irridendum,
Decet computationem libertas. Turpe est,
subdium, vt ait Flaccus rapere, si quid cui
super coenam excidit incogitantius. Quod
ibi fit diciturue, vino inscribendum, ne au-
dias, *μισῶ μνάμονα συμπόταν*. Si conuiuū
erit quam pro puerili ætate prolixius & ad
luxum tendere videbitur, simul atque sen-
seris naturæ factum satis, aut clam, aut ve-
niam præcatus te subducito. Qui puerilē
ætatem adigunt ad inediā, mea quidem
sententia insaniunt, neq; multo minus ij qui
pueros immodico cibo diffarciunt. Nam
vt illud debilitat teneri corpusculi uiriculas,
ita hoc animi vim obruit. Moderatio tamē
statim est discenda. Citra plenam saturita-
tem reficiendum est puerile corpus, magis-
que crebro quam copiose. Quidam se sa-
tuos nesciunt, nisi dum ita distentus est vē-
tricus, vt in periculum veniant ne dirum
patur,

DE CIVILITATE

patur, aut ne per vomitum rejiciat onus.
 Oderunt liberos qui illos etiam num tene-
 ros coenis in multam noctem productis
 perpetuo sinunt assidere. Ergo si surgendū
 erit a proluxiore conuiuio: quadram tuam
 cū reliquijs tollito, ac salutato qui videtur
 inter conuiuas honoratissimus, mox et alijs
 simul, discedito, sed mox rediturus, ne vide-
 are lusus aut alterius parū honestæ rei gra-
 tia te subduxisse. Reuersus ministrato si qd
 opus erit, aut reuerenter mensæ assistito, si
 quis quid iubeat expectans, Si quid appo-
 nis aut submoues, vide ne cui vestem iure
 perfundas. Candelam emuncturus, prius
 illam e mensa tollito, quodq; emunctū est,
 protinus aut harenæ immergito, aut solea
 proterito, ne quid ingrati nitoris offendat
 nares. Si quid porrigis infundisue, laua id
 facias caueto. Iussus agere gratias compo-
 ne gestus, paratū te significans donec silen-
 tibus conuiujs dicendi tempus adfuerit.
 Interim vultus ad conuiuio præsentē re-
 uerenter versus sit & constanter.

SCHOLIA.

Ἄλλος ἀπὸ τῶν.) Id est falces petebā, alius for-
 te non intelligens, negabat se habere ligonem respo-
 dens quod nihil ad rem attineret, consule Chiliades.

E Docce

MORVM PVERILIVM.

Docet hoc rex ille sapientissimus.) prouerbiorū decimo octauo. Subdium, ut ait Flaccus.) Est apud Horatium libro primo Odarum carmine uigesimo octauo, in quo Bacchum alloquitur, non uelle se secreta eius in uulgum proferre.

Non ego te candide Bassaren.

Inuitum quatiā, nec uarijs obsita frondiōus

Sub diū rāpiā.

Bassareus. Bacchus dicitur a uestibus bacehantium mulierum in Thracia, quas Βαοσάρας appellabant, teste Hesychio, Μισῶ μὲν μὲν ἀμὲν συμποτῶν.) id est odi memorem compotorem. Dorica dialecto pro μισῶ μὲν μὲν ἀμὲν συμποτῶν, solet dici in illos, qui amicorum dicta liberius inter conuiuandum mox elimināe hęc enim non oportet proferre, imo ne omnino quidē reminisci. Pindarus uates in Nemcis hymno decimo symposiū silentio gaudere cecinit, ἡσυχίαν δὲ φίλων μορ συμποσίου. Et Stobæus in colectaneis, titulo de abstinentia & temperantia ex Antisthene refert Baccho, hoc est, conuiuiorum præsidī νῶς θνητὰ & λήθη, id est, ferulam & obliuiones propterea consecratas, tanquam non oportunum mensæ delictorum obliuisci. Et Pindarus hymno primo Olympiorum, Tantalem tantas poenas pati autumat, quod deorum mysteria inter conuiuandum dicta, euulgauerat. Hoc & docet Galli epigrammaticarij carmen quod in imaginem Tantali scriptum est, cuius duos postremos uersus adscribere non absurdum existimo.

Pinele

DE CIVILITATE

Πινελέγει τὸ τῶρευμα καὶ ὄργια μάθανε σιγῆς
οἱ γλώσι προπετῆς ταῦτα κολαξόμεθα
Hac pictura mouet, legum bibe docte tacendi

Garrulus hac pena est afficiendus homo.

Moderatio statim descendenda est. Vide Gellium ca. 19. li. 4
Et apud Ciceronem optimum est præceptum. Catonis
Tantum cibi & potionis adhibendum, ut reficiantur
uires, non opprimantur. Phocilides etiam poeta san-
ctissimus modum hic probat.

ΜΕΤΡΧ μὲν φαγέειν καὶ πίνειν καὶ μὴ τομογεῖν

Edere mensura & bibere ac tu fare memento.

DE CONGRESSIBVS.

Si quis occurrerit in via, vel senio uene-
randus, vel regione reuerendus, vel dignita-
te grauis, vel aliqui dignus honore, memi-
nerit puer de via decedere, reuerenter ape-
rire caput, non nihil etiam flexis poplitibus
Ne vero sic cogitet, quid mihi cum ignoto
qd cū nihil vnq̄ bñ de me merito? Nō hic,
honus tribuit homini, non meritis sed deo:
Sic de⁹ iussit p Salo. q̄ iussit assurgere cano.
Sic p paulū q̄ presbyteris duplicatū honorē
p̄cipit exhibere, in summa, omnibus p̄sta-
re honorē quibus debetur honos, comple-
ctens etiam Ethnicum magistratum: & si
Turca, quod absit, nobis imperet, peccaturi
simus, si honorem magistratui debitum, illi

E ij nege

MORVM PVERILIVM.

negemus. De parentibus interim nihil dico, quibus secundum deum primus debetur honos. Nec minor præceptoribus, qui mentes hominum quodāmodo dum formant, generant. Iam & inter æquales illud Pauli locum habere debet, honore inuicem præuenientes. Qui parem aut inferiorem honore præuenit non ideo fit ipse minor, sed ciuiliior, & ob id honoratior. Cum maioribus reuerenter loquendum & paucis, cum æqualibus amanter & comiter. Inter loquendum pileum læua teneat, dextra leuiter admoda vmbilico, aut quod decentius habetur, pileum vtraque manu iuncta suspensū, pollicibus eminentibus, tegat pubis locum. Librum aut gallerum sub axilla tenere rustitius habetur. Pudor adsit sed qui decoret, non qui reddet attonitū. Oculi spectent eum cui loqueris, sed placidi simplicesq; nihil procax improbumue præ se ferētes. Oculos in terram deijcere, quod faciūt cathoplepæ, malæ conscientiae suspicionē habet. Transuersim tueri, videtur auersantis. Vultum huc illuc voluere, leuitatis argumentū est. Indecorum est interim vultum in varios mutare habitus, vt nunc corrugetur nasus, nūc contrahatur frons, nunc attollatur superci

DE CIVILITATE

supercilium nunc distorqueatur labra, nunc deducatur os, nunc prematur, hæc animi arguunt Protei similem. Indecorum & illud concusso capite iactare comam, sine causa tussire, screare quæadmodum & manu scabere caput, scalpere aureis, emungere nasum, demulcere faciem, quod est veluti pudorem abstergentis, suffricare occipitum, humeros adducere, quod in nonnullis videmus Italos. Rotato capite negare, aut reducto ac cersere, & ne persequar omnia, gestibus ac nutibus loqui, ut virum interdum deceat, puerum minus decet. Illiberale est iactare brachia, gesticulari digitis, vacillare pedibus, breuiter non lingua, sed toto corpore loqui quod turturum esse fertur, aut motacillarum, nec multum abhorret a picarum moribus. Vox sit mollis ac sedata, non clamorosa quod est agricolarum, nec tam pressa, ut ad aures eius cui loqueris non perueniat. Sermo sit non præceps, & mentem præcurrens: sed lentus & explanatus. Hoc etiam naturalem battarismum, aut hæsitantiã, si non intum tollit, certe magna ex parte mitigat, quum præcipitatus sermo multis vitium conciliet quod non dederat natura. Inter colloquendum subinde titulum honorificum eius quæ

E iij appel

MORVM PVERILIVM.

apellas repetere ciuilitatis est. Patris ac matris vocabulo nihil honorificētius, nihil dulcius: Fratris sororisue nomine nihil amabilius. Si te fugiunt tituli peculiares, omnes eruditi sint tibi praeceptores observandi, omnes sacerdotes ac monachi, reuerēdi patres, omnes æquales, fratres & amici, breuiter omnes ignoti domini, ignotæ dominæ. Ex ore pueri turpiter auditur iusiurandum, siue iocus sit, siue res seria. Quid enim turpius eo more, quo apud nationes: quasdam ad tertium quodque verbum deierant etiam puellæ, per panem per vinum, per candelā, per quid non? Obsecratis dictis nec linguā præbeat ingenuus puer, nec aures accomodat. Denique quicquid inhoneste nudat ut oculis hominū, indecēter ingeritur auribus. Si res exigat, vt aliquod membrum pudendum nominetur, circumfusione verecundarem notet. Rursus si quid inciderit, quod auditori nauseam ciere possit, veluti si quis narret vomitum, aut latrinā, aut oletū, præfertur honorem auribus. Si quid refellendū erit, caue dicat, haud vera prædicas, præsertim si loquatur grādiori natu, sed præfatus pacem, dicat, mihi secus narratum est a tali. Puer ingenuus cum nemine contentione suscipiat

DE CIVILITATE

suscipiat, ne cum æqualibus quidem, sed cedat potius victoriam, si res ad iurgium veniat, aut ad arbitrum prouocet. Ne cui se præferat, ne sua iactet, ne cuiusquam institutum reprehendat, aut vilius nationis ingenium moresue suggillet, ne quid arcani creditū euulget, ne nouos spargat rumores, ne cuius obtrechet famē, ne cui probro det vitiū natura insitum. Id eū non solum contumeliosum est & inhumanū, sed etiam stultum, veluti si quis luscū appellet luscū, aut loripedē loripedem, aut strabū strabū, aut nothū nothum. His rationibus fiet vt sine inuidia laudem inueniat, & amicos paret. Interpellare loquentem aut equam fabulam absolueret, inurbanum est. Cum nemine similitatem suscipiat, comitatem exhibeat omnibus, perpaucos tamen ad interiorem familiaritatem recipiat, eosque cum delectu. Ne cui tamen credat quod tacitū velit, Ridiculum enim est ab alio silentij fidem expectare, quam ipse tibi non præstes, Nullus autem est adeo linguæ continentis, vt non habeat aliquem, in quem transfundat arcasuum. Turcissimū autē est nihil admittere, cuius te pudeat si proferatur. Alienarum rerum ne fueris curiosus, & si quid forte con-

E iij spexeris

MORVM PVERILIVM.

ſpexeris audierisue, fac qđ ſcis neſcias. Lite-
ras tibi non oblatas limis intueri parum ci-
uile eſt. Si fors te preſente ſcrinium ſuū a-
perit aliquis, ſubducito te. Nam inurbanū
eſt inſpicere, cōrectare aliquid inurbanius.
Item ſi ſenſeris inter aliquos ſecretius oriri
colloquium, ſubmoue te diſſimulanter, &
in eiſmodi colloquium ne temet ingeras
non accitus,

SCHOLIA.

Vel ſenio uenerandus.) Iuxta preſcriptum illud
Græcorum.

Δῖδ' ἰοθαί πολλοκροτάφους εἴκας δ' ἔ γερονσίμ
ἑδ' ἔκ' ἡλ' γ' ὀφθαλμ' πάντων Id eſt,

Tu canos uenerare ſenes, cede honoribus atq;
ſedibus his.

Sic per Paulum. Prima Thymothei quinto. Illud pauli
locum habere. Ad Rhomanos capite duodecimo.

Librum aut galerum ſub axilla. (Horatius libro
epiſtolarum primo. Vinnio cuidam negotium dat per
ferendorum ſuorum librorum ad Auguſtum, ſed hoc
mandato.

Simul ac perueneris illuc,

ſic poſitum ſeruabis onus, ne forte ſub ala

Faſciculum portes librorū, ut ruſticus agnum &c.

Quod faciunt Cathoblepe, De hac beſtia ita Plinius
libro octauo capite uigeſimo primo. In Aethiopia fons
eſt nigris, iuxta hunc ſera appellatur Catoblepas, mo-

dica

DE CIVILITATE

Alia alioq; ceterisq; mēbris iners, caput tātū graue eg-
referens, id deiectū sp̄ in terrā hoc animal ex ipsa re
nomē habet, nā Græcis κούτω deorsū et ad terrā uersus
szcat, βλέωει uero uidere. Protei similē.) De Proteo
lege 4. librū Georgicon & 4 ὀδυσείας Homerice
Turturū esse fertur.) Turtures etiā postica pte loqua-
ces, ut testātur collectanea adagiorum Græca, Et Era-
smus in Chiliadibus. Motacilla auicula notissima caudā
semper quatians, σασουγίς á Græcis appellatur. Bato-
tasarismum: Id est balbutiem & hesitantiam im-
pedimentumq; linguae, ἀπὸ τοῦ βαππαρίζειν quod ē
balbutire, uide Chiliades. Sed cedat potius uictoriam,)
Consultius erit hoc, taceo prudentius, si Euripidis cres-
dēdū est uersibus, quos citat Plutarchus.

Διοῖρ λέγουσιν οὐκ ἀτρεσθῆναι μόνου

Ομὶ ἀριτείνων τοῖς λόγοις σοφώτερος
Hoc est. Duobus contendentibus altero irato, qui nō
repugnat uerbis est prudentior. Ne cui tamen credat,
quod tacitum esse uult. Nihil enim difficillius, ut dicere
solitus Aristoteles, quam σιωπᾶν ἢ δὲ μὴ λέγειν,
Id est, tacere, quæ non oportet dicere.

DE LVSV.

In lusibus liberalibus absit alacritas, absit
peruicacia rixarum parens, absit dolus ac
mendaciū. Nam ab his rudimentis profici-
tur ad maiores iniurias, Pulchrius vincit
qui cedit contēctioni, quam qui palmā obti-
net. Arbitris ne reclamita. Si cum imperi-

E v toribus

MORVM PVERILIVM.

tioribus certamen est, possisq; semper vincere, nonnunquā te vinci patere, quo ludus sit alacrior. Sic cū inferioribus luditur, ibi te superiorē esse nescias. Animi causa ludendū est, non lucri gratia. Aiunt puerorum indolem nusquā magis apparere, quā in lusu, Si cui ad dolos, ad mendaciū, ad rixam, ad iram, ad violentiā, ad arrogantiam, propensius ingeniū, hic emicat, nature vitium, Pro inde puer ingenuus nō minus in ludo quā in conuiuio sui similis est.

SCHOLIA.

In lusbis liberalibus. Id est, honestis. Aiunt puerorū indolem nusquam magis.) Putat et hoc, Quintilianus libro primo capite quarto, Mores quoq; inq; inter ludendum simplicius se detegunt. Neq; adeo puerorum mentes solum in ludicris perspiciuntur uerū etiam lusus uiros, quales intus sunt aperit, et tanquam conspiciendos præbet: testatur hoc epigrammate quodam Græci, quod quia ἐπιγραμματικώτατον, hoc est, lepidissimum est) meminimus et adscripsimus, quibus autem hæc græcorum rhapsodia stomachum facit, consilio nostro transmittat.

Εξόμην μὲν τῇ δὲ παρ' εὐλαίῃ ἔαπέξη.
 Παίγνια νικῆσις τὸρ πνᾶ βολοκτυπῆς
 μήτε δ' ἐν νικῆσας μεγαλίζεο μίτ' ἀπολεσθεῖς.
 Ἀχνοσοτὼ δ' ὀλίγω μεμφόμεν' ἐόλιδ' α
 καὶ γὰρ ἐπὶ σρικαίσι νός διαφαίνεται ἀνδρ' ος

DE CIVILITATE
Martio. Anno. M D. X X X.
SCHOLIA.

At ingenium. Hoc est quod dixit Tullius. Ipsi autem quam personam gerere uelimus, a nostra uoluntate proficiscitur.

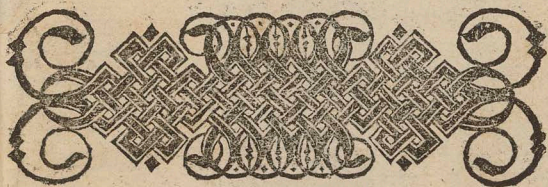
Colophonis uice addam. Id est, tanquam rem maximam necessariam. Vide prouerbum, Colophonem addidit. Maxima ciuilitatis pars est. Non retinentur amici, nisi eorum mores ac errata tolerare sciamus, quare docte sane ut omnia præceptum est a Græcis, φίλον ἑσθίους γινώσκε μισήσῃς δ' ἐμῇ. Qui senarius ita quoque Porphyrius uersus est. Mores amici noueris non oderis. Et Horatius non uult amicum qui non uitiis cum uirtutibus æquo libramine examinet. Ideo autem uitijs amicorum debemus ignoscere, ut illi uicissim nostra ferre discant. Vicijs enim nemo sine nascitur. Optimus ille est qui minimis urgetur. Hoc quicquid est (ἐπίλογος est comentarioli, Hoc congiario simul Congiarium dicebatur, quod ab imperatoribus liberalitatis causa, & ultra solitum stipendium militibus ab imperatore dabatur. quo sibi eorum animos, tanquam auxilio conciliarent. Herodianus, λαμπρότητα μεγαλοφροσύνης ἐπιστάσει quocat, id transpositum splendor & magnificas additiones sonat. Et huc usque scholia nostra, in usum puerorum quorundam tumultu uarie adiecta, protraximus, semper & libentes emendaturi, si quid uarietate iudiciorum desideretur.

FINIS;

ΜΝΗΜΟΣΩΝΗΣ ἡδὲ Ζῆνός ἐριγδούποιο θυγατέρες
 μοῦσαι πειρίδες μεγάλωνυμοι ἀγλαόφημοι
 θνητοῖς οἷσθε παρῆτε ποθερότατε πολύμορφ
 πάσης παιδείης ἀρετῶν γλύσσαι ἄμεμπτον
 ὄρετ' ἔρσαι ψυχῆς δ' ἰανοῖας ὁρθοδοτῆσαι
 καὶ νοῦ εὐδωάτοιο καθηγῆταισαι ἀνάσσει
 αἱ τελετὰς θνητοῖς ἀνελίξατε μῦσι πολέουσαι
 κλείω τ' εὐτερωκ τε θαλῆα τε μελπομένη τε
 τὸρ χίχρη τ' ἔρατ' ὧ τε πολὺ μῦα τ' οὐρανὴν τε
 καλλιοπῆξ ὧ μῦθ' ἡδὲ εὐδωάτη θεῶν ἄγνῃ
 Ἀλλ' ἄ μολῶτε θεαὶ μῦσαι, πολυποίκιλοι ἄγναῖ
 εὐκλῆα ρηκλος τ' ἔρατ' ὧ πολὺ μῦμον ἄγνωσαι
 IN MUSAS ORPHEI HIMNVS.
 Pierides Musæ, celeberrima turba, tonantis.
 Mente sate memori, quarum undiq; nomina clarens
 O suaues hominum genijs, uotisq; uocatis
 supplicibus, uario præsentés numine, adeste.
 Munera uestra deæ uirtus & gloria uerax
 Quasq; artes agit humane uis feruida mentis.
 Vos animi dulces etiam ueneramur alumnas
 Aeternum recti quibus inseuistis amorem
 Vestro animi uegetæ seruantur munere uires.
 Vos operosa deum primæ solennia culta
 Fecistis iacita, sacrorum iusta docentes
 Cleioq; Euterpeq; Thaleiaq; Melpomeneq;
 Terpsichoreq; Eratoq; Polymniaq; Vraniaq;
 Calliope, & tu magnipotēs, castissima mater
 Laudem, uirtutis decus immortale fauete
 Multiplici ueneranda modo, pia numina uati.

Impressum Cracouiæ per Ma-
thiam Scharffenbergium
anno Domini.

1 5 4 0.

gib. Jag.

Bibl. Leg.

Biblioteka Jagiellońska

stdr0034899

